

พัฒนาการทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ และมาตรการควบคุมด้านกายภาพที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึง มาตรการควบคุมด้านกายภาพที่เกี่ยวข้อง โดยจะศึกษาถึงความเป็นมาของกรุงรัตนโกสินทร์ ลักษณะสภาพทาง กายภาพตั้งแต่เริ่มสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่งผลต่อความจำเป็นที่ต้องมีการดำเนินการ อนุรักษ์ และศึกษาถึงการกำหนดมาตรการควบคุมด้านกายภาพขึ้นเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

3.1 ความเป็นมาของกรุงรัตนโกสินทร์ : ก่อนการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

ก่อนที่จะมีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีนั้น บริเวณอันเป็นที่ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ถูกเรียกว่า ตำบลบางกอกซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลบางกอกได้แก่ พื้นที่ฝั่งธนบุรีกับฝั่งพระนคร โดยในสมัยนั้นยังคงเป็นผืนดินแผ่นเดียวกัน เพราะเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยนั้นคือเส้นทางที่ไหลเข้าในคลองบางกอกน้อย และไหลออกทางคลองบางกอกใหญ่ บริเวณดังกล่าวนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนเมืองบางกอกซึ่งมีความเจริญเติบโต และมีความหนาแน่นขึ้นพร้อมๆกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นจุดแวะพักเรือ ที่จะเดินทางไปทำการค้าขายที่กรุงศรีอยุธยา

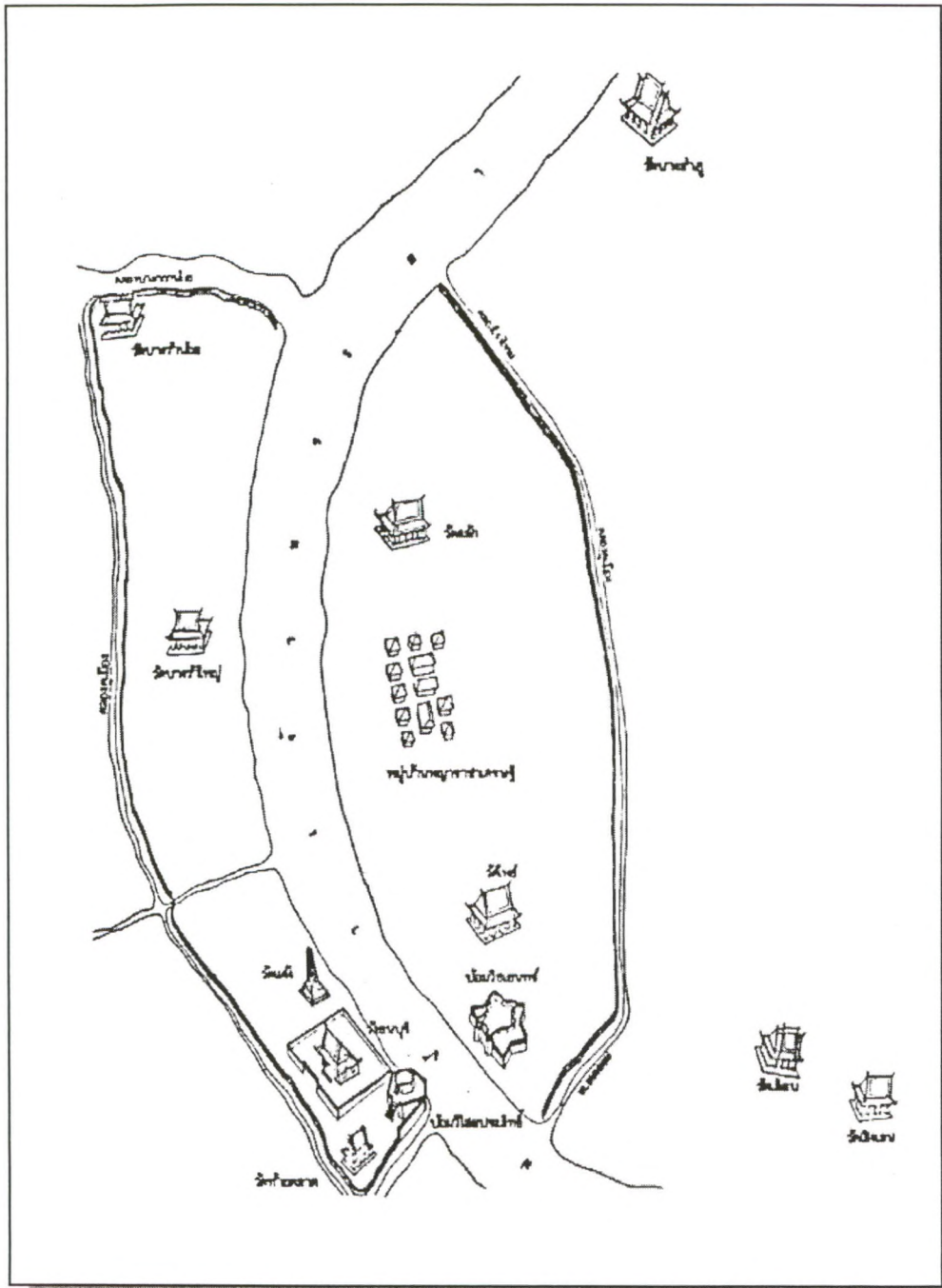
ชุมชนเมืองบางกอก ได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นจุดแวะพักมาเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญตั้งแต่ได้มีการขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยา (พ.ศ. 2077 - 2089)¹⁴ จากจุดที่มีความคดเคี้ยว คือระหว่างคลอง บางกอกน้อยกับคลองบางกอกใหญ่ ทำให้เกิดเป็นเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน และส่งผลให้แผ่นดินซึ่ง เดิมเคยเป็นผืนเดียวกันได้แยกออกกลายเป็นแผ่นดิน 2 ฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยฝั่งทางด้านตะวันตกได้ชื่อ ใหม่ว่า เมืองธนบุรีศรีมหาสมุทร¹⁵ มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นจุดจอดเรือสำเภาที่จะเดินทางไปทำการค้า ขายยังกรุงศรีอยุธยาตลอดสมัยของกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2310 บริเวณนี้ได้ทวีความสำคัญขึ้น เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชคืนมาได้ แต่เนื่องจาก กรุงศรีอยุธยาได้รับความเสียหายจนเกินที่จะบูรณะกลับคืนดังเดิม จึงโปรดให้สถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมือง หลวงต่อจากกรุงศรีอยุธยา และโปรดให้ขุดคูเมืองเชื่อมระหว่างคลองบางกอกน้อยกับคลองบางกอกใหญ่ทาง ด้านฝั่งตะวันตก ส่วนทางฝั่งตะวันออกให้ขุดคูเมืองซึ่งยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบันที่เรียกว่าคลองคูเมืองเดิม พร้อมกับให้สร้างกำแพงเมืองขนานไปกับคูเมืองที่ขุดขึ้นทั้งทางฝั่งตะวันตกและตะวันออก (แผนที่ 3.1)

3.2 พัฒนาการทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325 - 2352) (แผนที่ 3.2) ทรงโปรดให้ย้ายราชธานีมาตั้งทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เนื่องด้วยเหตุผล 3 ประการคือ ทางด้านการป้องกันรักษาเมือง กรุงธนบุรีเป็นเมืองออก แดกยากแก่การป้องกัน ทางด้านการขยายพระนคร กรุงธนบุรีถูกขนาบด้วยวัดไม่สามารถขยายพระราชวังซึ่งจะ เป็นสิ่งนำผู้คนในสมัยนั้นได้ ทางด้านภูมิศาสตร์ กรุงธนบุรีอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นโค้งด้านนอก ของแม่น้ำทำให้เกิดการกัดเซาะผืนดินอยู่เสมอ

¹⁴ บริษัทชินครอนกรุ๊ป . แผนที่ฉบับเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ . หน้า 267.

¹⁵ เรืองศิษย์กัน , หน้า 267

แผนที่ 3.1 แสดงอาณาเขตกรุงธนบุรี สมัยก่อนการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

NORTH

ที่มา: การศึกษาแนวทางเพื่อการพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

การวางผังการใช้ที่ดินของกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ยึดตามแบบอย่างสมัยกรุงศรีอยุธยา

ขอบเขต ผังพระนคร มีการเปลี่ยนแปลงโดยได้ขยายออกจากคลองคูเมืองเดิมที่ขุดขึ้นทางฝั่งตะวันออกเมื่อครั้งสมัยกรุงธนบุรี ไปสิ้นสุดที่คลองรอบกรุงซึ่งถือเป็นคูพระนครใหม่ในสมัยกาลที่ 1 ที่ขุดขึ้นขนานกับคลองคูเมืองเดิม อาณาเขตของกรุงรัตนโกสินทร์ปรากฏให้เห็นได้ด้วยการสร้างกำแพงเมืองและป้อมเช่นเดียวกับสมัยกรุงธนบุรี

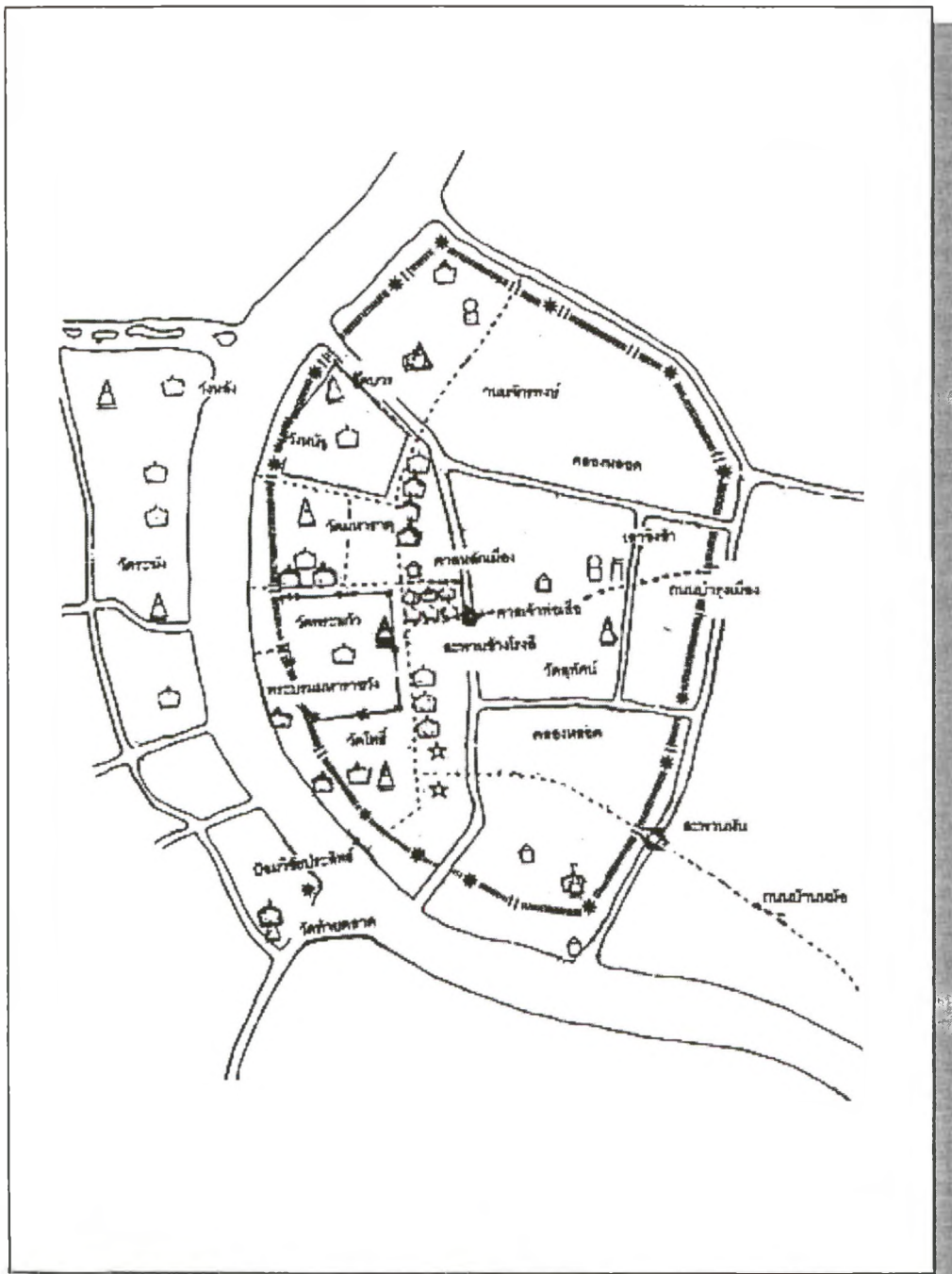
กำแพงเมืองและป้อม ผังพระนคร มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีการรื้อกำแพงเมืองและป้อมเดิมตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีลงเนื่องจากมีการเปลี่ยนที่ตั้งและขยายเขตพระนคร โดยสร้างกำแพงเมืองและป้อมจำนวน 14 ป้อมขึ้นใหม่ขนานไปกับคลองรอบกรุงและริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

คลองคูเมืองและถนน ทางฝั่งพระนคร มีการขุดคลองคูเมืองใหม่ 4 คลอง ได้แก่ คลองรอบกรุงโดยขุดขึ้นขนานกับคลองคูเมืองเดิม คลองหลอด 2 คลองโดยขุดจากคลองคูเมืองเดิมไปบรรจบกับคลองรอบกรุง คลองมหานาคบริเวณเหนือวัดสระเกศ โดยคลองเหล่านี้ถือเป็นโครงข่ายการคมนาคมที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 1 นอกจากนั้นมีการตัดถนนที่มีลักษณะของถนนเป็นถนนดินเช่นเดียวกับทางฝั่งธนบุรี โดยแบ่งออกเป็นโครงข่ายการสัญจรภายในเขตคลองคูเมืองเดิม 9 สาย และอีก 3 สายเป็นโครงข่ายที่ข้ามเขตคลองคูเมืองเดิมไปทางตอนเหนือ ตอนกลางและตอนใต้ของพระนคร ซึ่งต่อมาในปัจจุบันได้กลายเป็นถนนจักรพงษ์ ถนนบำรุงเมือง และถนนบ้านหม้อ ซึ่งในยุคนี้เป็นถนนที่ตัดออกนอกบริเวณกำแพงเมืองไปถึงยังบริเวณลำเพ็ญ โดยมีสะพานหินป็นสะพานที่ใช้ข้ามคลองรอบกรุง

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ผังพระนคร พระบรมมหาราชวัง(วังหลวง)ตั้งอยู่ระหว่างวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระราชวังบวรสถานมงคล(วังหน้า)อยู่ระหว่างวัดมหาธาตุและคูเมืองเดิมทางฝั่งธนบุรี พระราชวังบวรสถานพิมุข(วังหลัง)อยู่บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่และมีการสร้างวังขึ้นตามริมน้ำ มีการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นภายในพระบรมมหาราชวัง วัดบวรขึ้นภายในวังหน้า วัดสุทัศน์เทพวรารามขึ้นในใจกลางพระนคร สิ่งก่อสร้างต่างๆอยู่ภายในเขตกำแพงพระนครโดยส่วนใหญ่จะอยู่ภายในเขตคลองคูเมืองเดิม ในด้านที่ตั้งอาคารทางราชการนั้นเนื่องจากการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีพระบรมมหาราชวังเป็นศูนย์กลางการปกครอง ดังนั้นที่ทำการทางราชการจึงตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง มีเพียงส่วนน้อยที่ตั้งอยู่นอกพระราชวังโดยจะตั้งอยู่ใกล้กับศาลหลักเมืองและทางด้านท้ายวัง

การตั้งถิ่นฐาน ที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นเรือนแพ บ้านไม้ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ คลอง ทั้งสองฝั่งทางฝั่งพระนครจะกระจายตัวอยู่เฉพาะในเขตคลองคูเมืองเดิมใกล้กับบริเวณพระบรมมหาราชวัง ทางฝั่งธนบุรีกระจายตัวอยู่ตามริมคลองบางกอกน้อย บางกอกใหญ่

กล่าวได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1 นี้ อาณาเขตของราชธานี คือฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเพียงฝั่งเดียวเท่านั้น และเป็นช่วงเริ่มต้นของการสร้างราชธานีโดยต้องการให้มีความเจริญรุ่งเรืองเอกเช่นกรุงศรีอยุธยา การวางรูปแบบของเมืองรวมถึงการก่อสร้างโบราณสถานอันได้แก่วังและวัดรวมถึงบ้านเรือนต่าง ๆ ได้ยึดหลักมาจากกรุงศรีอยุธยา โดยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ อยู่ภายในเขตกำแพงพระนครและมีโครงข่ายคมนาคมที่สำคัญ คือ คลองคูเมืองเดิม คลองหลอด ซึ่งขุดขึ้นเมื่อครั้งสมัยกรุงธนบุรี และคลองรอบกรุง ซึ่งเป็นแนวสิ้นสุดของเขตพระนครในสมัยนี้

สัญลักษณ์

ป้อม	พระราชวัง	สถานที่ราชการ	สะพาน
กำแพงเมือง	วัดราชบูรณะ	ดิน	ถนนดิน
ประตูเมือง	วัดหลวง	อนุสาวรีย์	ถนน

แผนที่ 3.2 แสดงพัฒนาการทางกายภาพในสมัยรัชการที่ 1 (พ.ศ. 2325 - 2352)

ที่มา : แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352 - 2367) (แผนที่ 3.3)

ขอบเขต อาณาเขตของพระนครยังคงมีอยู่เท่าเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ภายในกำแพงพระนครมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเพียงเล็กน้อย โดยมีการขยายเขตพระบรมมหาราชวังไปทางทิศใต้ จนเกือบจรดวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

กำแพงเมืองและป้อม ยังคงเดิมไม่มีการรื้อหรือสร้างขึ้นมาใหม่

คลอง คูเมืองและถนน ไม่ปรากฏการขุดคลอง คูเมืองขึ้นมาใหม่ทั้งสองฝั่ง คงมีแต่การตัดถนนเพิ่มขึ้น 1 สาย ในฝั่งพระนคร คือถนนท้ายวังซึ่งสร้างขึ้นเป็นถนนคั่นกลางระหว่างพระบรมมหาราชวังกับวัดพระเชตุพน ซึ่งส่งผลให้พระบรมมหาราชวังมีถนนล้อมรอบ 4 ด้าน ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ภายหลังจากที่ได้มีการขยายเขตพระบรมมหาราชวังและสร้างวังต่าง ๆ ขึ้นใหม่ทางฝั่งพระนคร ได้มีการแบ่งพื้นที่แยกเป็นสัดส่วนระหว่างวังหลวง(พระบรมมหาราชวัง) กับวังหน้า (พระราชวังบวร) โดยกลุ่มของวังหลวงจะขยายตัวลงมาทางทิศใต้และทิศตะวันออก¹⁶ โดยตั้งอยู่ตามจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญดังนี้คือ อยู่ต้นและปลายของถนนเสาชิงช้าหรือถนนบำรุงเมืองในปัจจุบัน กับริมถนนสนามไชยและริมถนนพระพิพิธ พระพิพิธษ์ฝั่งเหนือใกล้คลองคูเมืองเดิมในปัจจุบัน ส่วนกลุ่มของวังหน้าจะขยายตัวขึ้นไปทางทิศเหนือ นอกจากนั้นทางฝั่งธนบุรียังมีการสร้างวังเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ทางฝั่งธนบุรียังคงมีความสำคัญต่อพระนครอยู่ ด้านอาคารราชการยังคงรวมกลุ่มกันอยู่ภายในพระบรมมหาราชวังและภายในเขตคลองคูเมืองเดิม ด้านของศาสนสถาน ส่วนใหญ่เป็นการสร้างที่ต่อเนื่องจากสมัยรัชกาลที่ 1 วัดหลวงที่มีการบูรณะ คือ วัดอรุณราชวรารามซึ่งอยู่ทางฝั่งธนบุรี

การตั้งถิ่นฐาน ยังคงรูปลักษณะครึ่งเมื่อรัชกาลที่ 1 คืออาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำและคลอง ที่อยู่อาศัยเป็นเรือนแพและเรือนไม้ทั้งสิ้นทั้งสองฝั่ง แต่ทางฝั่งพระนครได้เริ่มมีการขยายตัวและกระจายตัวข้ามเขตคลองคูเมืองเดิมออกไปบ้าง

ในช่วงรัชกาลนี้ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเกิดเพียงเล็กน้อย โดยเป็นการขยายเขตพระบรมมหาราชวัง การแบ่งส่วนระหว่างพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังบวรสถานมงคล การสร้างวังและวัด รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานต่าง ๆ เริ่มมีอิทธิพลจีนและตะวันตกแทรกอยู่ ด้านการคมนาคม การคมนาคมทางน้ำยังคงความสำคัญอยู่ การคมนาคมทางบก มีการตัดถนนเพียง 1 สาย คือ ถนนท้ายวัง ดังปรากฏในปัจจุบัน

สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2367-2394) ในสมัยนี้เป็นระยะที่เศรษฐกิจรุ่งเรือง มีการติดต่อค้าขายกับจีนมากขึ้นกว่าในสมัยรัชกาลที่ 2 ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของพระนครทางด้านต่าง ๆ และเริ่มมีการรับอิทธิพลของศิลปะตะวันตกเข้ามา (แผนที่ 3.4)

ขอบเขต ในสมัยรัชกาลนี้ยังคงมีอาณาเขตเท่าเดิม

กำแพงเมืองและป้อม ไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงในด้านการสร้างใหม่หรือรื้อถอน

คลอง คูเมืองและถนน ไม่มีการขุดคลองขึ้นมาใหม่ภายในเขตกำแพงพระนครแต่มีการขุดคลองต่อเนื่องจากคลองมหานาคออกไปเพื่อความจำเป็นทางด้านการศึกษา โดยนับเป็นเส้นทางน้ำที่เชื่อมพื้นที่ภายในกับภายนอก

¹⁶ ศ.มว. แนน้อย ศักดิ์ศรี มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 . (2536).

สัญลักษณ์

ป้อม	พระราชวัง	สถานที่ราชการ	สะพาน
กำแพงเมือง	วัดราชบูรณะ	ดิگ	ถนนดิน
ประตูเมือง	วัดหลวง	อนุสาวรีย์	ถนน

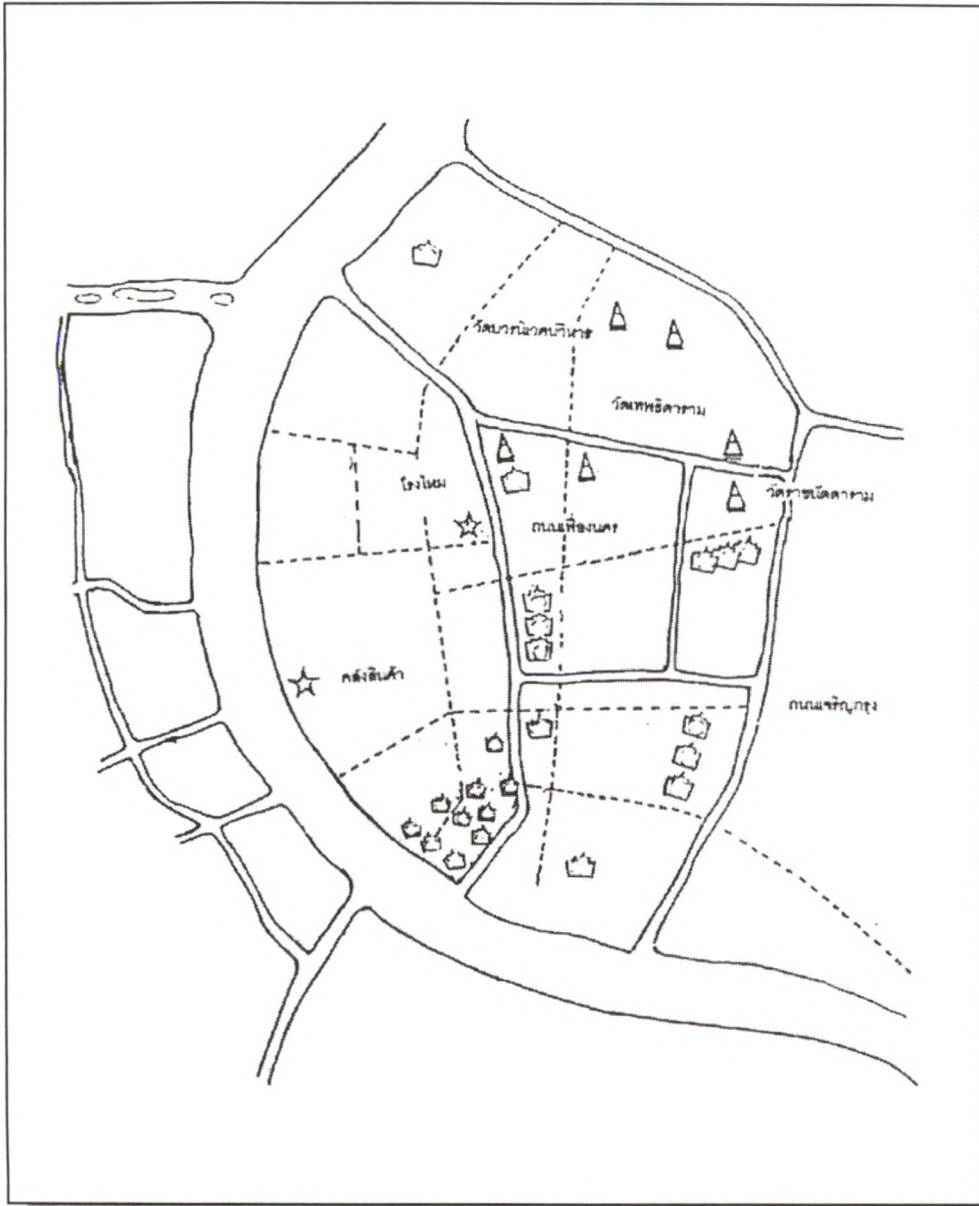
แผนที่ 3.3 แสดงพัฒนาการทางกายภาพในสมัยรัชการที่ 2 (พ.ศ. 2352 - 2367)

NORTH

ที่มา : แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

สัญลักษณ์

ป้อม	พระราชวัง วัง	สถานที่ราชการ	สะพาน
กำแพงเมือง	วัดราชบูรณะ	ดูก	ถนนดิน
คูเมือง	วัดหลวง	อนุสาวรีย์	ถนน

แผนที่ 3.4 แสดงพัฒนาการทางกายภาพในสมัยรัชการที่ 3 (พ.ศ. 2367 - 2394)

ที่มา : แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

นอกกำแพงพระนคร ในด้านของเส้นทางสัญจรทางบกได้มีการตัดถนนขึ้นใหม่ 2 สายในฝั่งพระนคร ซึ่งได้กลายเป็นถนนเฟื่องนครและถนนเจริญกรุงในปัจจุบัน

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ทางฝั่งพระนคร มีการสร้างวังขึ้นตามจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญเพื่อเป็นการป้องกันรักษาเมือง โดยกระจุกตัวอยู่ที่ริมประตูสะพานหินซึ่งเป็นเส้นทางที่ไปสู่ชุมชนชาวจีนและทางด้านทิศใต้ของวัดพระเชตุพนฯจนถึงริมแม่น้ำเจ้าพระยา การสร้างวังและวัดโดยมีการกระจายตัวอยู่แต่เฉพาะภายในเขตคลองคูเมืองเดิมนี้นำผลให้ภายในบริเวณดังกล่าวเริ่มเกิดความหนาแน่นขึ้น จึงเป็นเหตุให้การสร้างวังและวัดเริ่มขยายข้ามเขตคลองคูเมืองเดิมออกไป และมีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในสมัยนี้ ในด้านสถานที่ของทางราชการส่วนใหญ่ยังคงใช้สถานที่เดิม มีการก่อสร้างขึ้นใหม่เพียง 2 แห่งเท่านั้น¹⁷ คือ คลังสินค้าและโรงวิเสท ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาภายในเขตพระบรมมหาราชวัง และโรงไหมซึ่งอยู่ริมคลองคูเมืองเดิมทางตอนเหนือบริเวณศาลาลูกขุนนอกใกล้กับศาลหลักเมือง ในด้านศาสนสถาน ส่วนใหญ่เป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเดิม สำหรับวัดที่สร้างขึ้นใหม่คือ วัดราชนัคดารามและวัดเทพธิดาราม ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมคลองรอบกรุงและถูกคั่นกลางระหว่างวัด 2 วัดด้วยคลองหลอด ทางฝั่งธนบุรียังคงลักษณะเดิมจากเมื่อครั้งรัชกาลก่อน โดยไม่ปรากฏการสร้างขึ้นใหม่

การตั้งถิ่นฐาน ในสมัยนี้ทางฝั่งพระนคร ได้มีการขยายตัวข้ามเขตคลองคูเมืองเดิมออกมามากขึ้น หลังจากที่เริ่มขยายตัวมาบ้างแล้วในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยลักษณะการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ยังคงรูปแบบเดิมคือ อยู่ตามริมคลองบริเวณคลองรอบกรุงและคลองหลอด ที่อยู่อาศัยยังคงเป็นเรือนแพและบ้านไม้ การสร้างวังและวัดขึ้นเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานภายในบริเวณนั้นนอกเหนือไปจากเหตุผลในเรื่องของความหนาแน่นภายในคลองคูเมืองเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณริมประตูสะพานหิน ได้ก่อตัวร่วมกับชุมชนดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 กลายเป็นชุมชนใหญ่ ในขณะที่เดียวกันบริเวณกลางเมืองก็ได้กลายเป็นชุมชนใหญ่อีกแห่งหนึ่งมีการเกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขึ้นเช่น ช่างหล่อ ช่างทอง ตลอดจนเจตยานการค้าขึ้นในบริเวณชุมชนนี้ เช่น ตลาดหน้าเสาชิงช้า ส่วนทางด้านฝั่งธนบุรีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นน้อยมาก จึงทำให้ลักษณะยังคงเดิมอยู่

ในรัชกาลนี้กล่าวได้ว่าชุมชนได้ขยายออกไปทางฝั่งพระนคร โดยขยายออกนอกเขตคลองคูเมืองเดิม โดยมีวัง วัด เป็นแกนนำ และเริ่มมีการรวมตัวกันของชุมชนกลายเป็นย่านต่างๆขึ้น สถานที่ราชการส่วนใหญ่ยังอยู่ภายในเขตพระราชวัง มีการบูรณะ ปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่าง ๆ ที่มีมาตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานยังคงเป็นรูปแบบที่สืบทอดมาจากสมัยรัชกาลที่ 2 เริ่มมีพัฒนาการในการติดต่อกับเมืองภายนอกเขตพระนครโดยการคมนาคมทางคลอง

สมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394-2411) ในรัชกาลนี้มีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้นกว่ารัชกาลก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาติตะวันตกทั้งทางด้านการค้าและการปกครอง จึงทำให้เกิดการรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาเกือบทุกด้าน สิ่งเหล่านี้มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพครั้งสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ (แผนที่ 3.5)

ขอบเขต มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือ มีการขยายเขตพระนครออกไปทางฝั่งตะวันออกโดยให้มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้นขนานกับแนวกำแพงเมืองเดิมอันถือเป็นอาณาเขตใหม่ของกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่อง

¹⁷ บริษัทธนนครอนุรักษ์. แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากุฎรัตนโกสินทร์. หน้า 278.

ด้วยเหตุผลที่ว่าภายในกำแพงพระนคร มีประชากรเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้อาณาเขตเดิมคับแคบและหนาแน่น เพื่อเป็นการรองรับจำนวนประชากรเหล่านั้นจึงจำเป็นต้องขยายอาณาเขต

กำแพงเมืองและป้อม ได้มีการรื้อกำแพงเมืองและป้อมเดิมตามแนวคลองรอบกรุงลง โดยสร้างป้อมขึ้นใหม่ตามแนวคลองผดุงกรุงเกษมตามแบบแผนเดิม¹⁸ แต่ลักษณะของป้อมเปลี่ยนไปเป็นแบบที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาตามแบบลักษณะของชาติตะวันตก

คลอง คูเมืองและถนน มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นในกลางฝั่งพระนคร ได้แก่ถนนเจริญกรุงตอนใน, ถนนบำรุงเมือง และถนนเฟื่องนคร ซึ่งเป็นตัวเชื่อมจากภายในเขตพระนครเดิมออกไปยังเขตพระนครใหม่และทำให้ผู้คนเริ่มเปลี่ยนจากการใช้การคมนาคมทางน้ำมาเป็นทางบกมากขึ้น นอกจากนี้มีการสร้างสะพานเหล็กบนเพื่อข้ามคลองรอบกรุงด้วย

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ในฝั่งพระนคร ทางด้านทิศเหนือของพระบรมมหาราชวังได้มีการปรับปรุงที่ว่างซึ่งเป็นท้องนาเพื่อใช้ในงานต่าง ๆ และตั้งชื่อว่า ท้องสนามหลวง มีการสร้างวังเพิ่มขึ้นโดยกระจายอยู่ในบริเวณทางตอนเหนือของวังหน้า(บริเวณถนนพระอาทิตย์ในปัจจุบัน) บริเวณระหว่างคลองหลอดวัดสุทัศน์กับคลองรอบกรุง ใกล้กับเสาชิงช้าและวัดสุทัศน์ และ ริมคลองคูเมืองเดิมด้านนอก บริเวณถนนเจริญกรุง

การตั้งถิ่นฐาน เริ่มมีการขยายตัวออกนอกกำแพงเมืองฝั่งพระนครไปยังบริเวณที่ขยายอาณาเขตใหม่ และได้มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นขึ้นระหว่างคลองรอบกรุงกับคลองคูเมืองเดิม ในรัชกาลนี้ได้เกิดรูปแบบของที่พักอาศัยขึ้นใหม่ต่างจากรูปแบบเดิมที่เคยมีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุง คือ ตึกแถวซึ่งมีลักษณะทางกายภาพเป็นตึก 2 ชั้นหลังคาจั่วหรือปั้นหยา ซึ่งได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบมาจากสิงคโปร์ และที่ตั้งของตึกแถวนี้อยู่ตามริมถนนมิใช่ริมคลองดังแต่ก่อน ตึกแถวกลุ่มแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยนี้ ตั้งอยู่บริเวณถนนสนามไชย, ริมถนนเจริญกรุงตอนในตั้งแต่หน้าวัดพระเชตุพนฯไปจนถึงสามแยกที่สะพานเหล็กบน และริมถนนบำรุงเมืองตอนในและเฟื่องนคร โดยตึกแถวนี้ใช้ทั้งเป็นที่อยู่อาศัยและทำการค้าขายควบคู่กันไป ซึ่งในปัจจุบันเหลืออยู่เฉพาะบริเวณริมถนนตะนาวและบริเวณวัดบวรนิเวศวิหารเท่านั้น¹⁹ ในด้านสถานที่ราชการที่สร้างขึ้นใหม่ คือ ศาลต่างประเทศ อยู่ทางตะวันตกของพระบรมมหาราชวังติดถนนท้ายวังริมแม่น้ำเจ้าพระยา(บริเวณท่าเตียนในปัจจุบัน)²⁰ และโรงศึกษาปณิธิธิการ(พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นอาคารราชการหลังเดียวในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกและเป็นจุดเปลี่ยนรูปแบบของอาคารราชการเป็นต้นมา ในด้านศาสนสถาน มีการสร้างวัดเพิ่มขึ้นโดยวัดประจำรัชกาลที่อยู่ในฝั่งพระนคร คือ วัดราชประดิษฐ์ ซึ่งอยู่ภายในเขตคลองคูเมืองเดิม นอกนั้นอยู่ภายนอกกำแพงพระนคร ภายในบริเวณที่ขยายใหม่

ในช่วงรัชกาลนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับสภาพทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสภาพบ้านเมืองเริ่มมีการพัฒนาสู่แบบอย่างของประเทศตะวันตก เปิดรับความเป็นสากลขึ้น ส่งผลให้ลักษณะทางกายภาพเริ่มเปลี่ยนไป เกิดถนนและตึกแถวขึ้นใจกลางฝั่งพระนคร เป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตจากริมคลอง ริมน้ำและเรือนไม้ มาเป็นริมถนนและตึกแถว มีการขยายอาณาเขตของพระนครออกไป โดยมีคลอง ถนน วัง และวัดเป็นแกนนำ สถานที่สำคัญทางโบราณสถานส่วนใหญ่ยังอยู่ในเขตพระนครเดิมระหว่างคลองคูเมืองเดิมกับคลองรอบกรุง รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเริ่มหลากหลาย กลายเป็นรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างไทย จีน ตะวันตก

¹⁸ ศ. มรว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 . (2536) , หน้า 173.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 217 .

²⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 61 .

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

สำหรับทางด้านผังนบุรีการเปลี่ยนแปลงยังคงเป็นไปอย่างช้าๆตามธรรมชาติแตกต่างจากทางฝั่งพระนคร โดยยังคงลักษณะเมื่อครั้งสมัยรัชกาลก่อนเป็นส่วนใหญ่

สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) เป็นสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดทั้งลักษณะทางกายภาพ และลักษณะทางสังคม ส่วนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนแปลงมาจากการรับอิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 และเริ่มมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องด้วยมีดำริที่จะดำเนินนโยบายในการบริหารประเทศในรูปแบบใหม่เป็นสากลยิ่งขึ้น อีกทั้งมีการเสด็จประพาสต่างประเทศและได้นำแบบอย่างการก่อสร้างรูปแบบเมืองและอาคารมาประยุกต์ใช้ในประเทศ อีกทั้งมีการนำชาวตะวันตกเข้ามาเป็นช่างปฏิบัติราชการในประเทศ จึงก่อให้เกิดรูปแบบของสถาปัตยกรรมอันมีลักษณะตามแบบตะวันตกเกิดขึ้น อันเป็นจุดเริ่มต้นที่มีผลต่อรูปแบบทางกายภาพซึ่งจะส่งผลต่อลักษณะเฉพาะของกรุงรัตนโกสินทร์ (แผนที่ 3.6)

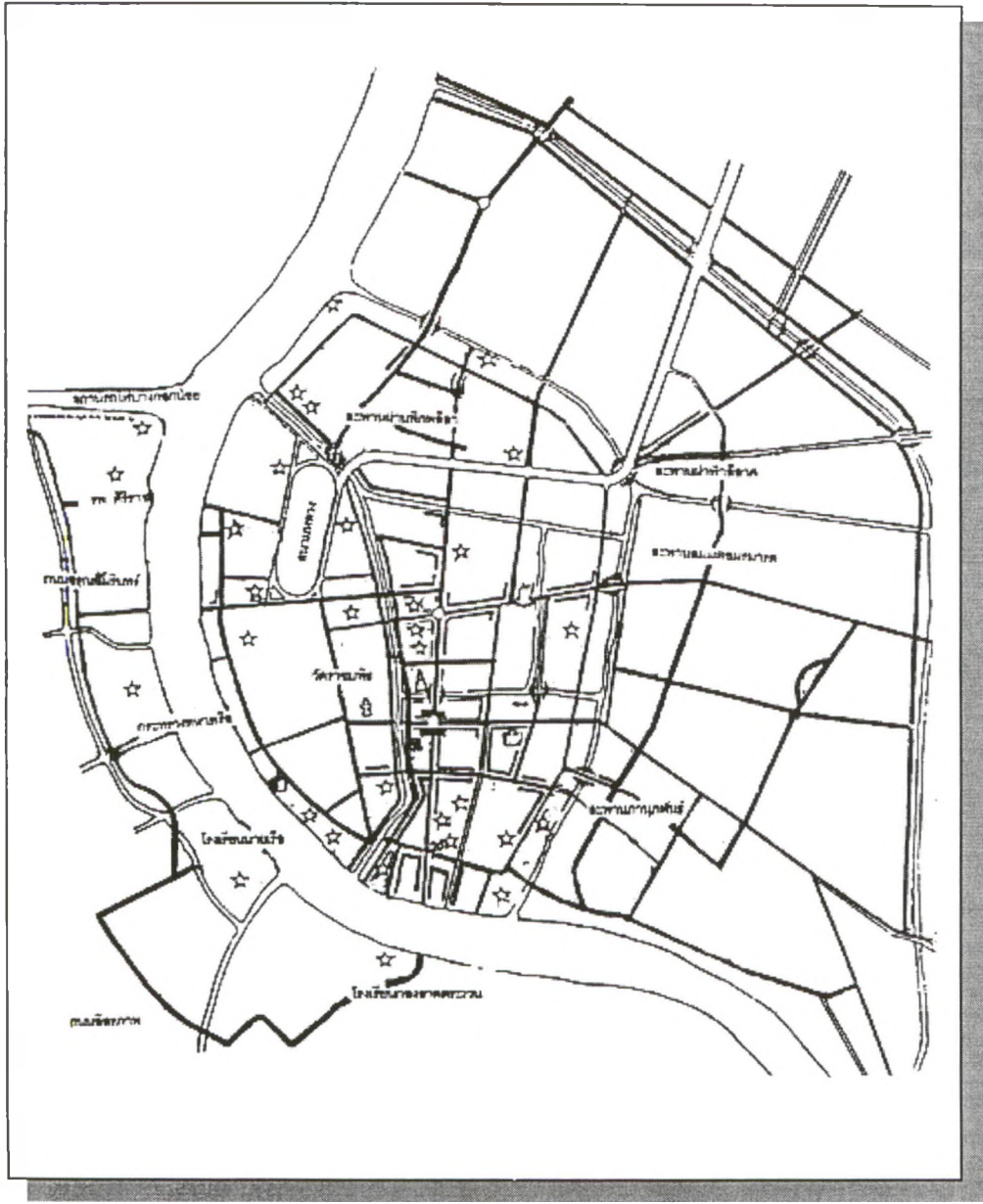
ขอบเขต ทางฝั่งพระนคร ได้ขยายอาณาเขตออกไปทางตอนเหนือของเขตพระนครในสมัยนั้นอันได้แก่ คลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งส่งผลให้ในตอนต้นรัชกาลการพัฒนาจะอยู่ในเขตเดิม ในระยะกลางรัชกาลเป็นการพัฒนามองเขตเดิมไปจนถึงคลองผดุงกรุงเกษม ส่วนระยะปลายรัชกาลเป็นการพัฒนาเมืองออกไปนอกเขตคลองผดุงกรุงเกษม ส่วนทางด้านฝั่งตะวันตกการขยายตัวยังคงเป็นไปอย่างช้าๆไม่ต่างจากรัชกาลก่อน

กำแพงเมืองและป้อม เนื่องจากจำเป็นต้องมีการติดต่อกันระหว่างชุมชนภายในและภายนอกเขตพระนคร จึงส่งผลให้มีการรื้อป้อม กำแพงเมืองบางส่วนลง

คลอง คูเมืองและถนน ทางด้านฝั่งพระนคร มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยเป็นจุดเริ่มการนำหลักวิชาด้านการผังเมืองมาเป็นแนวทาง มีการกำหนดแบบแผนในการสร้างถนน มีโครงผังเมืองแบบส่งเสริมความสง่างามแก่ราชอาณาจักร²¹ โดยในเขตพระนครไม่มีการขุดคู คลองอีกต่อไปแต่เปลี่ยนเป็นการสร้างถนนแทน มีการสร้างถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสายรวมถึงมีการปรับปรุงถนนสายต่างๆที่มีอยู่เดิม การสร้างถนนได้สร้างขึ้นทั้งฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี โดยในฝั่งธนบุรี ได้แก่ถนนอรุณอมรินทร์ ถนนอิสรภาพ ในทางฝั่งพระนครได้แก่ ถนนบำรุงเมือง เพ็ญนคร และถนนเลียบบำเพ็ญพระบรมมหาราชวังโดยรอบ มีถนนที่ตัดใหม่ เช่น ถนนราชินี ถนนอัษฎางค์ ถนนจักรพงษ์ ถนนพระอาทิตย์ ถนนพระสุเมรุ ถนนจักรเพชร ถนนมหาไชย ถนนราชดำเนินใน ถนนราชดำเนินกลาง ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้เป็นระยะเริ่มต้นของการขยายตัวของบ้านเมืองและความเจริญต่างๆออกสู่พื้นที่โดยรอบ ดังนั้นจึงเริ่มปรากฏการตัดถนนภายนอกเขตพระนครเพื่อเชื่อมไปสู่บริเวณตอนเหนือซึ่งเป็นบริเวณที่มีการขยายตัวใหม่โดยการสร้างพระราชวังดุสิตขึ้นเพื่อเป็นการเปิดพื้นที่

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ทั้งฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี มีการสร้างสถานที่ราชการขึ้นใหม่รวมถึงเปลี่ยนการใช้สอยจากวังมาเป็นสถานที่ราชการ โดยในฝั่งพระนครมีที่ตั้งทั้งในและนอกพระบรมมหาราชวังเช่นเดียวกับในรัชกาลก่อน ๆ โดยที่ตั้งของกระทรวงต่าง ๆ นั้น มีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เคยเป็นวังมาก่อน หรืออยู่ที่เดิม โดยส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในเขตคลองคูเมืองเดิมทั้งสิ้นเพื่อใกล้กับพระบรมมหาราชวังอันเป็นศูนย์กลางการปกครองในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช เช่น กระทรวงกลาโหม สร้างในพื้นที่ที่เคยเป็นวังถนนหลักเมือง กรมแผนที่ทหาร กระทรวงมหาดไทย สร้างบนพื้นที่ที่เคยเป็นวังถนนอัษฎางค์ โรงกษาปณ์สร้างขึ้นบนพื้นที่ที่เคยเป็นวังของเจ้านายวังหน้า ซึ่งปัจจุบันคือ หอศิลป์ถนนเจ้าฟ้า กรมไปรษณีย์และกรมโทรเลข เคยสร้างอยุธยาแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้สะพานพุทธยอดฟ้า ศาลยุติธรรมสร้างแทนศาลาลูกขุนนอกใกล้กับศาลหลักเมือง คู่ง ซึ่งในปัจจุบันคือ

²¹ ศ.อ้น นิมนานเหมินทร์, "บทความประกอบการสัมมนาปัญหา กรุงเทพมหานคร", หน้า 3

สัญลักษณ์

ป้อม	พระราชวัง	สถานที่ราชการ	สะพาน
กำแพงเมือง	วัดราชฎร์	ดิ็ก	ถนนดิน
ประตูเมือง	วัดหลวง	อนุสาวรีย์	ถนน

แผนที่ 3.6 แสดงพัฒนาการทางกายภาพในสมัยรัชการที่ 5 (พ.ศ. 2411 - 2453)

ที่มา : แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

กรมการรักษาดินแดน และในเวลาต่อมาคุกดังกล่าวย้ายมาตั้งริมถนนมหาชัย ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นสวนสาธารณะรมณีนคร²² ส่วนทางฝั่งธนบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นที่ตั้งของโรงเรียน โรงพยาบาล โรงไฟฟ้า สถานีรถไฟ ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศสำหรับยุคนี้ ในด้านการสร้างพระราชวังซึ่งปรากฏในทุกรัชกาลนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป โดยในตอนแรกมีการสร้างขึ้นภายในเขตคลองคูเมืองเดิม แต่หลังจากที่ได้มีการขยายอาณาเขตของพระนครออกไปนอกเขตคลองคูเมือง การสร้างพระราชวังจึงปรากฏอยู่ภายในบริเวณดังกล่าวคือทางตอนเหนือของพระนครอันได้แก่พระราชวังดุสิตแทน ในด้านศาสนสถานการสร้างวัดเพิ่มขึ้นใหม่มีไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่สร้างขึ้นภายนอกเขตพระนครทางฝั่งตะวันออกและตามต่างจังหวัด วัดส่วนใหญ่มีลักษณะที่ได้รับอิทธิพลจากสมัยรัชกาลที่ 4 ผสมกับอิทธิพลทางตะวันตก วัดที่สร้างขึ้นใหม่ทางฝั่งพระนครและอยู่ในเขตพระนครมีเพียงวัดเดียว คือ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

การตั้งถิ่นฐาน ทางฝั่งพระนคร เกิดการเปลี่ยนแปลงกลายมาเป็นยึดติดกับถนนแทนแม่น้ำ ลำคลองรูปแบบของที่พักอาศัยหลากหลายชั้นมีทั้งเรือนไทยเดิม เรือนแบบจีน เรือนแบบตะวันตก เรือนแพค่อยๆหายไป²³ เกิดการสร้างห้องเช่าขึ้น ซึ่งไม่เคยปรากฏขึ้นในประเทศมาก่อนเลยและนับเป็นพัฒนาการที่กลายมาเป็นแพลตฟอร์มมีรายได้น้อยในปัจจุบัน ในรัชกาลนี้ตึกแถวยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการตัดถนน ตามตรอก ซอย ต่าง ๆ และยังสามารถขยายออกไปนอกเขตพระนครอีกด้วย ตึกแถวในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่สร้างขึ้นภายในเขตพระนครซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน คือ บริเวณทิศเหนือและตะวันตกของพระบรมมหาราชวัง ริมถนนบำรุงเมือง เพ็ญนคร อัมรินทร์ แพร่งนรา แพร่งสรรพศาสตร์ แพร่งภูธร สำเพ็ง ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพเช่นเดียวกันกับตึกแถวรุ่นแรกที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 สำหรับทางด้านฝั่งตะวันตกนั้นยังคงลักษณะของชุมชนดั้งเดิมเมื่อครั้งรัชกาลก่อน โดยยังคงลักษณะของบ้านเรือนตามริมน้ำอยู่เป็นส่วนใหญ่

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ของฝั่งพระนครมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องมาแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 การเปิดรับรูปแบบทางตะวันตกในหลายด้านส่งผลต่อการเกิดตึกแถว สถานที่ราชการ บริเวณริมถนนขึ้นอย่างมากภายในเขตกำแพงเมืองซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลทางตะวันตกผสมผสานอยู่ การเจริญเติบโตในเขตพระนครเริ่มที่จะอิมิตัวและเริ่มสื่อให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะที่จัดได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของลักษณะทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าวออกมาให้เห็น ส่วนทางฝั่งธนบุรีเริ่มมีการตัดถนนขึ้นประกอบกับเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพแต่ยังคงลักษณะค่อยเป็นค่อยไปอยู่

สมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453 - 2468) (แผนที่ 3.7)

ขอบเขต เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องมาจากรัชกาลก่อนคือ อาณาเขตของกรุงรัตนโกสินทร์ทางฝั่งพระนครนอกจากจะมีการขยายขึ้นไปทางตอนเหนือแล้ว ในรัชกาลนี้ได้มีการขยายใหญ่ขึ้นไปเรื่อยๆทางด้านตะวันออก ภายในเขตพระนครการขยายตัวและการพัฒนาต่างๆได้ลดบทบาทลงเนื่องจากมีความหนาแน่นมากขึ้น การพัฒนาของเมืองส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาภายนอกเขต ส่วนทางฝั่งตะวันตกเริ่มมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นโดยกระจายตัวออกนอกเขตชุมชนเดิมเช่นเดียวกัน

กำแพงเมืองและป้อม คงเหลืออยู่แต่ที่สร้างขึ้นตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 และบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 1

²² ศ. มรว. นงน้อชัย ศักดิ์ศรี มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 . (2536) , หน้า 87-92 .

²³ เรื่องเดียวกัน . หน้า 81 .

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

คลอง คูเมืองและถนน ภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งสองฝั่ง ไม่มีการตัดถนนใหม่หรือขุดคลองเพิ่มขึ้นจากสมัยรัชกาลที่ 5 คงมีแต่เพียงการสร้างสะพานเพิ่มขึ้นใหม่ข้ามคลองคูเมืองเดิมเป็นระยะๆ การตัดถนนส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในพื้นที่โดยรอบที่ขยายตัวออกไปทางตอนเหนือและตะวันออกของกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งพระนคร

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ลักษณะทางกายภาพและที่ตั้งสถานที่สำคัญต่างๆภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งสองฝั่งไม่เปลี่ยนแปลงไปจากในสมัยรัชกาลที่ 5 มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางฝั่งพระนครเพราะเนื่องจากการพัฒนาในระยะนี้อยู่นอกเขตขึ้นไปทางตอนเหนือและตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเปิดพื้นที่ไปสร้างพระราชวังต่างๆประกอบกับพื้นที่ภายในเขตหนาแน่นเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างที่มีต่อเนื่องมาตั้งแต่ครั้งแรกสร้างกรุง การสร้างพระราชวังในเขตพระนครในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้นมีเพียงวังเดียวอยุธยาภิรมย์พระอาทิตย์ ซึ่งปัจจุบัน คือ ที่ทำการองค์การอาหารและยา ส่วนภายในเขตคลองคูเมืองเดิมได้มีการก่อสร้างอาคารราชการขึ้นเพิ่มเติม ได้แก่ กระทรวงพาณิชย์ สถานีตำรวจนครบาลพระราชวัง ในบริเวณทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง กรมรักษาดินแดน กระทรวงต่างประเทศ และหอสมุดชิราวุธ

สมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468 - 2477) (แผนที่ 3.8)

ขอบเขต การขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นโดยรอบเขตกรุงรัตนโกสินทร์ไปทุกทิศทาง ทางฝั่งธนบุรีการขยายตัวเริ่มกระจายออกไปไกลมากขึ้นกว่าในรัชกาลก่อนทำให้อาณาเขตทางด้านนี้เริ่มกว้างออกไป

กำแพงเมืองและป้อม มีการรื้อกำแพงเมืองที่เหลืออยู่จากเมื่อครั้งแรกสร้างกรุงบริเวณตั้งแต่ท่าช้างวังหน้าจนถึงป้อมพระสุเมรุลงเพื่อขยายถนนพระอาทิตย์ ปัจจุบันจึงปรากฏเหลือแต่ป้อมพระสุเมรุ กำแพงและประตูเมืองหน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ส่วนที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ปัจจุบันเหลือเพียงป้อมมหาภาพ

คลอง คูเมืองและถนน การพัฒนาภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ทางฝั่งพระนครได้เริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งอันเนื่องมาจากนโยบายการสร้างความเร็วไปยังฝั่งธนบุรี โดยการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าเพื่อเชื่อมกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกเข้าด้วยกัน เป็นการปูแนวทางที่จะให้เมืองขยายไปทางฝั่งธนบุรี

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ยังคงเดิมเมื่อครั้งรัชกาลก่อนทั้งภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งฝั่งพระนครและทางฝั่งธนบุรี และนอกจากนี้ไม่ปรากฏการสร้างพระราชวังขึ้นภายในเขตยกเว้นภายนอกเขตและในต่างจังหวัด ส่วนอาคารทางราชการนั้นมีการสร้างกรมแผนที่ทหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และโรงเรียนวังบูรพาเพิ่มขึ้น

การตั้งถิ่นฐาน ทางฝั่งพระนคร ชุมชนที่อยู่อาศัยในพระนครยังคงรูปแบบเดิมเมื่อครั้งรัชกาลก่อน โดยมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นตามถนนหนทางที่เพิ่มขึ้นใหม่ การก่อสร้างอาคารใหม่ภายในเขตคลองคูเมืองเดิมมีน้อยลงเนื่องจากความจำกัดของพื้นที่ การก่อสร้างที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ยังคงเป็นการก่อสร้างตึกแถว แต่ลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารซึ่งส่งผลต่อลักษณะเฉพาะของเมืองเริ่มเปลี่ยนไป กลายเป็นรูปแบบใหม่ที่เป็นต้นแบบของสถาปัตยกรรมยุคปัจจุบันทั้งภายในและภายนอกเขตพระนคร ทางฝั่งธนบุรีเริ่มมีการเกิดตึกแถวเช่นเดียวกันกับฝั่งพระนครแต่ยังคงลักษณะและรูปแบบเดิมอยู่โดยเกิดตามแนวถนนต่างๆ นอกจากนี้บ้านเรือนริมคลองยังคงมีอยู่

รูปแบบทางกายภาพภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่แตกต่างไปจากในสมัยรัชกาลที่ 6 มากนัก เนื่องจากการพัฒนาได้เกิดขึ้นภายนอกเขตเป็นส่วนใหญ่ ภายในเขตเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในรูปของการเพิ่มขึ้นของความหนาแน่นทางกายภาพ ยกเว้นทางฝั่งพระนครที่พื้นที่โดยรอบบริเวณเขตพระนครเดิมทางตอนล่างมีกรพ ณาเป็ สี ถวที่ ัฒณะ สถาปี อกรรณู ฮี ุ ันน

สัญลักษณ์

ป้อม	พระราชวัง	สถานที่ราชการ	สะพาน
กำแพงเมือง	วัดราชบูรณะ	ดิک	ถนนดิน
ประตูเมือง	วัดหลวง	อนุสาวรีย์	ถนน

แผนที่ 3.8 แสดงพัฒนาการทางกายภาพในสมัยรัชการที่ 7 (พ.ศ. 2468 - 2477)

NORTH

ที่มา : แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2477-2489) (แผนที่ 3.9)

ขอบเขต มีการขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นโดยรอบเขตพระนครไปทุกทิศทางทั้งทางฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี ทำให้อาณาเขตของพระนครกว้างออกไปเรื่อยๆ

กำแพงเมืองและป้อม ไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงจากในสมัยรัชกาลก่อน

คลอง คูเมืองและถนน ในสมัยนี้ไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงจากในสมัยรัชกาลก่อน

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพไม่แตกต่างไปจากเดิมนัก มิได้มีการสร้างวัง วัดเพิ่มขึ้นภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งสองฝั่งแต่อย่างใด บทบาทของวังในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางชุมชนได้เปลี่ยนไป ศูนย์กลางได้ย้ายไปอยู่นอกเขตและเปลี่ยนจากวังมาเป็นย่านการค้าแทน ในรัชกาลนี้เป็นยุคที่ต่อเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ จึงส่งผลให้เกิดสถานที่ราชการเพิ่มขึ้นใหม่ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ทางฝั่งพระนครและมีการขยายออกนอกเขตคลองผดุงกรุงเกษมอย่างเบาบางไปทางตอนเหนือเช่น ดุสิต สามเสน พญาไท

การตั้งถิ่นฐาน ทางฝั่งพระนคร ได้มีการขยายตัวออกไปจากเขตพระนคร ชุมชนที่อยู่ภายในเขตเป็นชุมชนที่ต่อเนื่องมาจากรัชกาลก่อนๆ ภายในเขตคลองคูเมืองเดิมการสร้างที่พักอาศัยขึ้นใหม่มีน้อย ส่วนบริเวณระหว่างคลองคูเมืองเดิมกับคลองรอบกรุงการปลูกสร้างที่พักอาศัยเป็นไปในลักษณะของ อาคาร ตึกแถวตามที่มีมาแต่เดิม บ้านเรือนที่เคยมีอยู่เดิมได้มีการนำมาพัฒนาสภาพเป็นตึกแถว บ้านแถวเพื่อพักอาศัยและทำการค้า ในสมัยนี้ได้ปรากฏการนำที่ดินของวัดมาพัฒนาเป็นพื้นที่ประกอบการค้าซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนเนื่องมาจากบริเวณวัดมีอาณาบริเวณที่กว้างประกอบด้วยวัดจำต้องหารายได้มาบำรุงศาสนา ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้สภาพทางกายภาพทั้งภายในและภายนอกวัดแตกต่างไปอย่างสิ้นเชิงจากอดีต สำหรับทางฝั่งธนบุรีได้มีการขยายตัวโดยที่สภาพของเมืองไม่ได้มีลักษณะต่างไปจากเดิมแต่มีความเจริญเพิ่มขึ้น โดยมีการขยายตัวไปตามแนวถนนและริมแม่น้ำไปทางตอนใต้ของชุมชนเดิม

สมัยรัชกาลปัจจุบัน (พ.ศ .2489 -ปัจจุบัน) (แผนที่ 3.10)

ขอบเขต เช่นเดียวกันกับในรัชกาลก่อนการขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นทั้งฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีทำให้อาณาเขตของกรุงรัตนโกสินทร์กว้างออกไปเรื่อยๆ ส่งผลให้กรุงรัตนโกสินทร์มีการขยายอาณาเขตและมีการพัฒนาจนกลายเป็นกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน โดยมีกรุงรัตนโกสินทร์อยู่ในเขตเมืองชั้นใน

กำแพงเมืองและป้อม ไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงจากในสมัยรัชกาลก่อน

คลอง คูเมืองและถนน ไม่มีการขุดคลองขึ้นภายในเขตพระนครตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากเริ่มมีการใช้การคมนาคมทางบกจนทำให้ถนนกลายเป็นเส้นทางหลักมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งได้ส่งผลให้สภาพของคลองภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์มีบทบาทหน้าที่น้อยลงจนในที่สุดถูกละเลยกลายเป็นปัญหาของเมืองทางด้านสิ่งแวดล้อมไป ในสมัยต้นรัชกาลได้มีการสร้างสะพานเพื่อเปิดทางไปสู่ทางฝั่งธนบุรีเพิ่มขึ้นอีก 2 สะพานคือ สะพานพระปกเกล้า ซึ่งสร้างขนานกับสะพานพุทธ และสะพานพระปิ่นเกล้าซึ่งสร้างขึ้นบริเวณปากคลองคูเมืองเดิมทางด้านเหนือ

ที่ตั้งสถานที่สำคัญ สถานที่สำคัญต่างๆยังคงตั้งอยู่ที่เดิม ทั้งทางฝั่งพระนครและทางฝั่งธนบุรี ทางฝั่งธนบุรีพื้นที่ส่วนใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำจะเป็นของสถานที่ราชการและวัด ทางฝั่งพระนครตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสถานที่ราชการได้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากจนส่งผลให้ภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะภายในเขตคลองคูเมืองเดิมเต็มไปด้วยอาคารราชการ

สัญลักษณ์

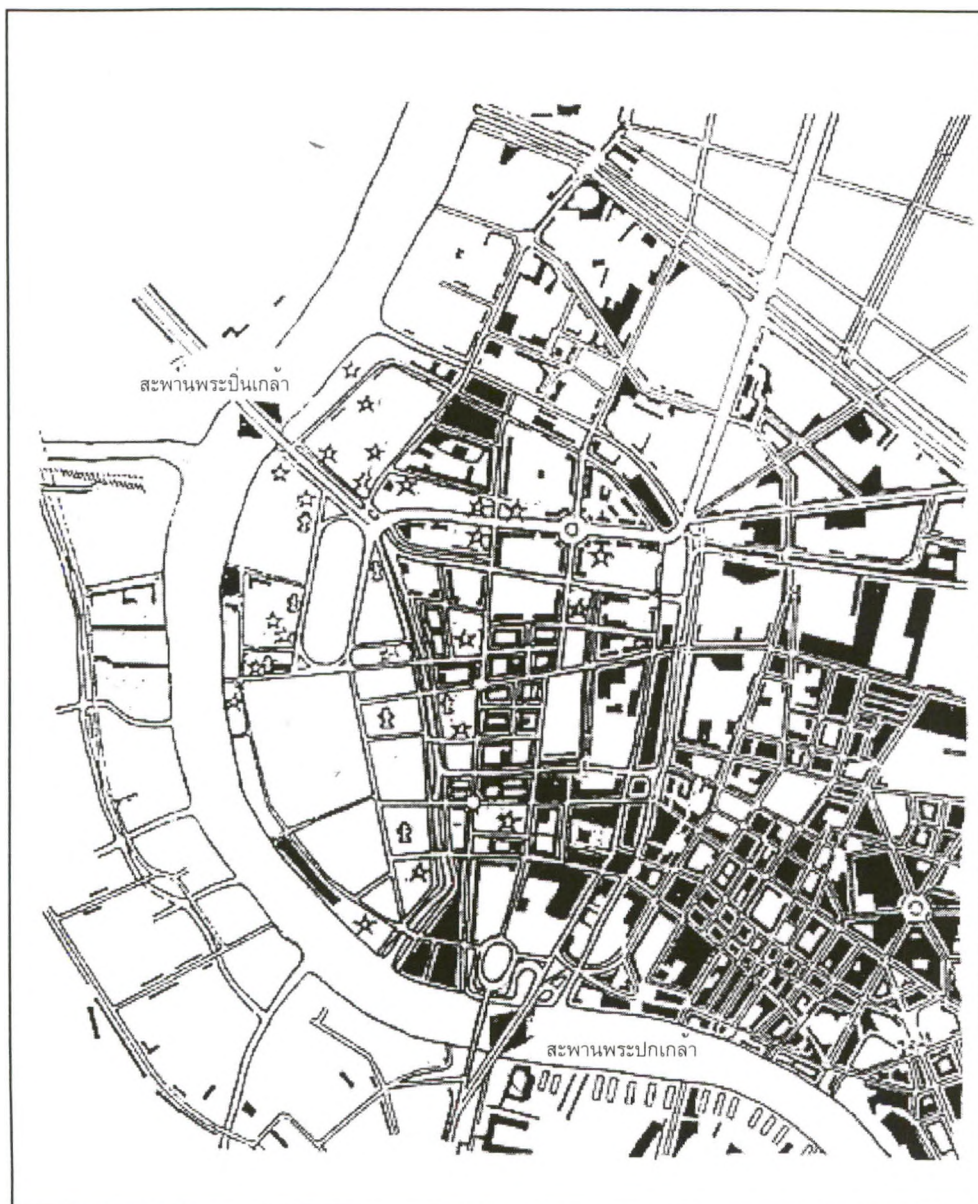
ป้อม	พระราชวัง	สถานที่ราชการ	สะพาน
กำแพงเมือง	วัดราชฎ์	ดิگ	ถนนดิน
ประตูเมือง	วัดหลวง	อนุสาวรีย์	ถนน

แผนที่ 3.9 แสดงพัฒนาการทางกายภาพในสมัยรัชการที่ 8 (พ.ศ. 2477 - 2498)

ที่มา : แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

สัญลักษณ์

 ป้อม	 พระราชวัง	 สถานที่ราชการ	 สะพาน
 กำแพงเมือง	 วัดราชฎ์	 ดิگ	 ถนนดิน
 ประตูเมือง	 วัดหลวง	 อนุสาวรีย์	 ถนน

แผนที่ 3.10 แสดงพัฒนาการทางกายภาพในสมัยรัชการปัจจุบัน

ที่มา : แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

การตั้งถิ่นฐาน ทางฝั่งพระนคร รูปแบบของที่พักอาศัยยังคงเป็นลักษณะของตึกแถว อาคารแถวแทนบ้านเดี่ยวซึ่งก็ยังคงปรากฏอยู่ตามด้านหลังของอาคารและปะปนไปกับชุมชนแออัด มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในเขตที่เรียกว่ากรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก โดยได้กลายเป็นย่านการค้าและมีความหนาแน่นขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับย่านการค้าภายในเขตกรุงรัตนโกสินทร์นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงสู่รูปแบบทางกายภาพรูปแบบใหม่ตามแบบอิทธิพลตะวันตกที่เกิดขึ้นภายนอกเขต โดยเป็นลักษณะของการสร้างอาคารศูนย์การค้าและสถานบริการต่างๆที่มีลักษณะตามแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มีการขยายไปในแนวดิ่งและมีขนาดใหญ่ขึ้น ลักษณะดังกล่าวผลกระทบต่อลักษณะเฉพาะทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ สำหรับทางฝั่งธนบุรีส่วนใหญ่รูปแบบที่พักอาศัยยังคงเป็นบ้านเรือนอยู่ตามริมน้ำ นอกจากนี้ตามแนวถนนมีลักษณะไม่ต่างจากเดิมคือยังคงเป็นตึกแถวเช่นเดียวกับในรัชกาลก่อน

จากพัฒนาการดังกล่าวข้างต้นตั้งแต่ครั้งสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีจนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพตามช่วงรัชกาลได้ดังนี้

ช่วงรัชกาลที่ 1-3 เป็นช่วงของระยะสร้างเมือง

การสร้างเมืองในชวงเวลาดังกล่าวนี้มุ่งเน้นที่จะสร้างเมืองให้สง่างามตามแบบกรุงศรีอยุธยา องค์ประกอบของเมืองพร้อมไปด้วยกำแพงเมือง ป้อม คลองคูเพื่อใช้ป้องกันข้าศึกในขณะเดียวกันก็เพื่อการคมนาคมติดต่อ นอกจากนี้เนื้อเมืองประกอบไปด้วย วัด บ้าน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีรูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นเอกลักษณ์ของไทยแท้ตามแบบอย่างจากกรุงศรีอยุธยา การขยายตัวส่วนใหญ่เป็นไปภายในเขตคลองคูเมืองเดิมโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่พระบรมมหาราชวังแต่ตอนปลายของชวงเวลาดังกล่าวเริ่มที่จะมีการขยายตัวข้ามเขตคลองคูเมืองเดิมออกไป ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างบ้านเรือนของราษฎร

ช่วงรัชกาลที่ 4-7 เป็นช่วงระยะขยายเมืองและเปลี่ยนโฉมของเมือง

อาณาเขตของพระนครได้ขยายออกไปจากเดิม กำแพงเมืองและป้อมของเดิมถูกรื้อลง เริ่มมีการเปิดพื้นที่ขึ้นไปทางตอนเหนือและตะวันออก การติดต่อกับชาติตะวันตกและการรับเอาอารยธรรมสากลเข้ามามีอิทธิพลต่อการก่อสร้างและขยายตัวของเมืองเป็นอย่างมากและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยปรากฏให้เห็นในเรื่องของระบบการคมนาคมที่เริ่มหันมาใช้การคมนาคมทางบกแทนการคมนาคมทางน้ำ และรูปแบบที่อยู่อาศัยและที่ค้าขายซึ่งเปลี่ยนจากบ้านและตลาดกลายเป็นตึกแถวที่มีลักษณะเป็นตึก 2 ชั้น ตามริมถนนที่ผสมผสานกันระหว่างรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกและลักษณะสถาปัตยกรรมไทยที่แสดงออกโดยหลังคาจั่วหรือปั้นหยา ตลอดจนเริ่มมีการนำระบบการวางผังเมืองเพื่อเน้นความสง่างามกับเมืองเข้ามาใช้ในบางบริเวณ มีการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีทำให้เกิดความเจริญเพิ่มขึ้นอย่างมากทางฝั่งธนบุรี มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบทางกายภาพของเนื้อเมืองเดิมจากบ้านเดี่ยวกลายเป็นมีการปลูกตึกแถวตามแนวถนนต่างๆซึ่งมีลักษณะทางกายภาพเช่นเดียวกับทางฝั่งพระนคร

ช่วงรัชกาลที่ 8-ปัจจุบัน เป็นช่วงระยะของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันเป็นการเผชิญและแก้ไขปัญหา

เมืองได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาต่างๆได้เกิดขึ้นภายนอกเขตกรุงรัตนโกสินทร์อย่างมากมาตามกระแสการพัฒนาและอิทธิพลของทางตะวันตก แต่แตกต่างจากในระยะเริ่มแรกของการรับอิทธิพล เพราะเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการรับแบบนำมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพและมีความใส่ใจในความสวยงาม ซึ่งตรงข้ามกับในปัจจุบันที่รับมาโดยมีจุดประสงค์ในการเร่งให้เกิดความเจริญเทียบเท่าตะวันตกลักษณะทางกายภาพ สังคม จึงเป็นไปเพื่อสนองภาวะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้สภาพ

ทางกายภาพภายนอกเขตขาดลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และลักษณะของการพัฒนาดังกล่าวมีผลกระทบต่อกรุงรัตนโกสินทร์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดจนมีสภาพทางกายภาพดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

3.3 แนวทางการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

ในช่วง 200 กว่าปีที่ผ่านมา นับแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีได้ปรากฏสภาพของความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมาตามลำดับ จนกระทั่งถึงปัจจุบันกรุงรัตนโกสินทร์กำลังเผชิญกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ซึ่งสืบเนื่องมาจากพัฒนาการความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่กำลังก้าวเข้าสู่ระดับนานาชาติ การรับเอาลักษณะวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากประเทศตะวันตกโดยไม่ผ่านการประยุกต์กับลักษณะวัฒนธรรมดั้งเดิม จึงส่งผลให้รูปแบบ โครงสร้างทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบของเมืองที่เป็นเขตเมืองเก่ามาสู่รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงเข้าหาความทันสมัยตามลักษณะพัฒนาการของกรุงเทพมหานคร มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในรูปแบบอาคาร ประเภทกิจกรรมและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปในลักษณะที่ส่งผลกระทบต่อเมืองเก่าในรูปของการบดบัง รุกราน ทำให้ด้อยคุณค่าของโบราณสถานและสภาพแวดล้อม เป็นต้น

จากประเด็นดังกล่าว การที่กรุงรัตนโกสินทร์เป็นเมืองเก่าที่มีอายุกว่า 200 ปี ก่อนที่จะเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลาและจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์อันเนื่องมาจากการพัฒนา จึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นในการกำหนดให้มีการดำเนินการอย่างจริงจังในการอนุรักษ์ อาคาร สถานที่รวมถึงบริเวณและสิ่งซึ่งมีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมของกรุงรัตนโกสินทร์ให้เป็นรูปธรรมขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการส่งเสริม รักษาบริเวณที่มีคุณค่าและสภาพแวดล้อมของบริเวณ อีกทั้งเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสำหรับการเปลี่ยนแปลงอันสืบเนื่องมาจากการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตในบริเวณดังกล่าว โดยทั้งนี้มีความมุ่งหมายว่าจะเป็นการแก้ไขสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่และป้องกันปัญหาอันอาจเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้กรุงรัตนโกสินทร์เป็นมรดกที่มีค่าสำหรับอนุชนรุ่นต่อไปโดยสามารถสื่อให้เห็นถึงคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์แห่งนี้ได้อย่างสมบูรณ์

ดังนั้นด้วยความร่วมมือกันหลายฝ่าย ระหว่างหน่วยงานของรัฐบาลและกรมศิลปากรจึงได้มีการกำหนดแนวทางสำหรับการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ โดยในระยะแรกเป็นการสงวนรักษาอาคาร สถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมไว้สำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ในระยะหลังได้ยึดหลักแนวความคิดใหม่ของการอนุรักษ์ในรูปแบบของการผสมผสาน โดยให้สถานที่บริเวณนั้นผสมผสานกลมกลืนไปกับชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมของมนุษย์ในสังคม ซึ่งการกำหนดแนวทางนี้มีหลักการสำคัญคือ มุ่งประโยชน์ทั้งในด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาส่วนอื่นๆซึ่งอยู่ในกรุงรัตนโกสินทร์ให้อยู่ในแนวทางที่จะส่งเสริมให้กรุงรัตนโกสินทร์มีคุณค่ายิ่งขึ้น²⁴

จากการกำหนดแนวทางดังกล่าวในระยะหลัง ส่งผลให้เริ่มมีการดำเนินการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมเป็นครั้งแรกในปี 2515 โดยสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำโครงการปรับปรุงและอนุรักษ์บริเวณเมืองเก่ากรุงเทพมหานคร (เกาะรัตนโกสินทร์) ขึ้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มของโครงการกรุง

²⁴ กรมศิลปากร. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 653. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พุทธศักราช 2525).

รัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นจุดเริ่มของการดำเนินการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์อย่างจริงจังที่นอกเหนือไปจากการขึ้นทะเบียนโบราณสถานภายใต้การดำเนินการของกรมศิลปากร

3.4 การดำเนินการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

ภายหลังจากสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำและเสนอโครงการปรับปรุงและอนุรักษ์บริเวณเมืองเก่ากรุงเทพมหานคร (เกาะรัตนโกสินทร์) ต่อหน่วยงานรัฐบาลอันได้แก่กระทรวงมหาดไทย ในปี 2516 รัฐบาลได้เริ่มตระหนักและทราบถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของกรุงรัตนโกสินทร์ ประกอบกับแนวทางพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520 - 2524) ในส่วนของแผนพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชาติ ได้กล่าวถึงประเด็นด้านการสงวนรักษา บูรณะ ซ่อมแซมมรดกทางวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายคือจัดทำโครงการบูรณะเมืองเก่าในส่วนภูมิภาค ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับโครงการปรับปรุงและอนุรักษ์บริเวณเมืองเก่ากรุงเทพมหานคร (เกาะรัตนโกสินทร์) ในที่สุดจึงกล่าวได้ว่าในช่วงเวลาเริ่มแรกของการทำงานอนุรักษ์ การเสนอโครงการปรับปรุงและอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์เป็นครั้งแรกโดยภาคเอกชน และ ประเด็นในแผนพัฒนาศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นปัจจัยหลักที่สนับสนุนและทำให้การอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ได้เริ่ม เป็นรูปธรรมขึ้นและมีการดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

โดยหลังจากช่วงระยะเริ่มแรกแล้วได้มีการดำเนินการอนุรักษ์เกิดขึ้นตามลำดับช่วงเวลาดังนี้ โดยในปี พ.ศ.2519 มีการแต่งตั้ง คณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมภายในเขตกรุงเทพมหานครขึ้น โดยมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและวางแผนบูรณะปรับปรุงสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าในพื้นที่กรุงเทพมหานครให้ทันกำหนดการสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปีในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งกระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดตั้ง และต่อมาในปี พ.ศ. 2520 ได้มีการจัดทำโครงการอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อเป็นอนุสรณ์ในโอกาสที่ กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ 200 ปีในปี พ.ศ. 2525 โดยที่สืบเนื่องมาจากโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในเขตเกาะรัตนโกสินทร์นั้นอยู่ในอำนาจการดูแลของกรมศิลปากร ดังนั้นการดำเนินการอนุรักษ์ในบริเวณนี้ถ้าหากได้กระทำโดยกรมศิลปากรย่อมจะเป็นการสะดวกกว่า ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงมอบหมายงานให้กรมศิลปากรไปดำเนินงาน กำหนดนโยบาย วางแนวทางการอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ ต่อมาเมื่อ วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2521 ได้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการอนุรักษ์ปรับปรุงและบูรณะโบราณสถานเกาะรัตนโกสินทร์ขึ้น โดยเป็นคณะทำงานที่สืบเนื่องมาจากโครงการอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ ปี 2520 มีหน้าที่ในการตรวจสอบข้อมูลและเสนอแนวทางอนุรักษ์ปรับปรุงและบูรณะโบราณสถานบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ภายหลังจากนั้น คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าหน้าที่ของคณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของกระทรวงมหาดไทย (2519) มีข้อขัดแย้งการดำเนินการที่ซ้ำซ้อนกับ คณะกรรมการอนุรักษ์ปรับปรุงและบูรณะโบราณสถานเกาะรัตนโกสินทร์ของกระทรวงศึกษาธิการ (2521) ในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ควรลดความซ้ำซ้อนของคณะกรรมการให้เหลือเพียงชุดเดียว ประกอบกับการปรับปรุงเกาะรัตนโกสินทร์ไม่ควรมุ่งเน้นทางด้านอนุรักษ์เท่านั้น เพราะในเวลาดังกล่าวสภาพแวดล้อมและโบราณสถานได้รับความเสียหายจากการพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงการเกาะรัตนโกสินทร์ ขึ้นเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2521 โดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติหรือสำนักนโยบายและแผนในปัจจุบันเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินการจัดตั้ง โดยมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- กำหนดนโยบาย แผน จัดทำแผนการดำเนินงานโครงการในการอนุรักษ์และพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์

- ให้คำปรึกษา เสนอความเห็น ให้ความเห็นชอบ ต่อโครงการและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับบริเวณนี้
- สนับสนุนงบประมาณ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์ ติดตามการดำเนินการตามแผนและโครงการ
- ส่งเสริมให้ประชาชนและเอกชนมีส่วนร่วม
- กำหนดมาตรการด้านการบริหาร กฎหมาย กฎระเบียบเพื่อให้มีการดำเนินการตามนโยบายและแผนที่ได้วางไว้
- แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ คณะทำงานเฉพาะเรื่อง

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อจากเดิมมาเป็น คณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องด้วยเหตุผลที่ว่า เมื่อทำการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้วพบว่า อาณาบริเวณตั้งแต่แรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีไซเพียงอาณาบริเวณในเขตคลองคูเมืองธนบุรีเดิมซึ่งมีลักษณะเป็นเกาะเท่านั้น (กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน) หากแต่มีอาณาบริเวณไปจนถึงแนวคลองรอบกรุง (กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก) และได้ขยายขอบเขตการดำเนินงานให้ครอบคลุมออกไปถึงแนวคลองรอบกรุงเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันด้วย

คณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์จัดได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนางานด้านการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์อย่างมากจนกระทั่งมีความก้าวหน้ามาจนถึงระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยมีผลการดำเนินงานให้เห็นเป็นรูปธรรมตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

3.4.1 การอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ภายใต้การดำเนินการของคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์

ปัจจุบันการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในระดับนโยบายอยู่ภายใต้การดำเนินการของคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นคณะกรรมการระดับชาติได้รับการจัดตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2521 และเพื่อความคล่องตัวประกอบกับความเหมาะสมในการดำเนินการได้มีการปรับปรุงองค์ประกอบและหน้าที่ตามวาระของ ครม.ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ภายใต้การดำเนินการ ได้ยึดหลักแนวทางใหม่ของการอนุรักษ์ในรูปแบบของการผสมผสานการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้ควบคู่กันไป เป็นการอนุรักษ์เพื่อการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

คณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์มีหน้าที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้อาณาเขตพื้นที่ที่เรียกว่าโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ โดยขอบเขตพื้นที่โครงการกรุงรัตนโกสินทร์ปัจจุบันยึดถือจาก ขอบเขตของแนวกำแพงเมืองเดิมกรุงรัตนโกสินทร์และแนวกำแพงเมืองเดิมกรุงธนบุรี โดยขอบเขตที่ยึดจากแนวกำแพงเมืองเดิมกรุงธนบุรีนั้นเพิ่งเริ่มมีการกำหนดเข้าเป็นพื้นที่โครงการฯ ดังนั้นพื้นที่โครงการกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันจึงประกอบด้วย 3 บริเวณ โดยแบ่งออกเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกและฝั่งธนบุรีตรงข้ามกรุงรัตนโกสินทร์

ในระยะเวลาที่ผ่านมานับแต่มีการจัดตั้งคณะทำงานขึ้น ได้เกิดการดำเนินงานที่เห็นผลเป็นรูปธรรม อันได้แก่

- การกำหนดนโยบายและแผนแม่บทเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางการใช้ที่ดินและแนวทางการพัฒนาของทั้งภาครัฐและเอกชนให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์
- การวางแผนแม่บทซึ่งประกอบด้วยโครงการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์จำนวน 20 โครงการ ซึ่งมองจากภาพรวมของพื้นที่ทั้งหมด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นกรอบแนวความคิดและแนวทางในการอนุรักษ์

และพัฒนากฎรัตนโกสินทร์ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีหน้าที่รับผิดชอบนำไปทำการศึกษาเพื่อจัดทำโครงการในระดับปฏิบัติต่อไปภายใต้กรอบแนวทางในแผนแม่บทดังกล่าว

-การจัดทำแผนอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งก่อสร้างภายในกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการดำเนินการที่ต่อเนื่องมาจากช่วงเริ่มแรกของการดำเนินการอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

-การกำหนดหลักเกณฑ์ในการควบคุมอาคารและสิ่งก่อสร้างภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมสภาพการพัฒนาทางด้านกายภาพให้เหมาะสม กลมกลืนเป็นมาตรฐานเดียวกันและไม่ขัดกับนโยบายและแผนภายในบริเวณดังกล่าว

การดำเนินการภายใต้อำนาจ หน้าที่ของคณะกรรมการดังกล่าวยังต้องดำเนินต่อไป ถึงแม้ว่าผลงานบางส่วนคือการปรับปรุงและบูรณะโบราณสถานจะสำเร็จเป็นรูปธรรมทันฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ตามจุดมุ่งหมายเริ่มแรกของการดำเนินการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ก็ตาม เนื่องจากเป้าหมายของการอนุรักษ์และพัฒนาใหม่นั้นไม่ได้มุ่งอนุรักษ์อย่างเดียวหากแต่ต้องคอยติดตามควบคุมการพัฒนาให้เป็นไปตามนโยบายและแนวทางตลอดจนแผนต่างๆที่ได้กำหนดและจัดทำขึ้นภายใต้กรอบของการอนุรักษ์ และพัฒนากฎรัตนโกสินทร์

3.4.2 นโยบายและแผนอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการอนุรักษ์และพัฒนากฎรัตนโกสินทร์ ตามหลักการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาที่ยอมให้การพัฒนาเกิดขึ้นได้ภายใต้กรอบที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ จำเป็นต้องมีกรกำหนดนโยบายและจัดทำแผนขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางของการจัดการในการควบคุม ป้องกัน รวมถึงแก้ไขสภาพการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่

นโยบายและแผนที่เป็นแนวทางสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันได้แก่

-นโยบายการใช้ที่ดินบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นใน

เป็นแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์และพัฒนา และเป็นแนวทางสำหรับการควบคุมการก่อสร้างและต่อเติมอาคารของทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งก่อสร้างและโบราณสถานที่มียู่ในบริเวณนี้ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความสำคัญที่สุดของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำการควบคุมทั้งทางด้านกิจกรรมและทางกายภาพ

โดยทางด้านกิจกรรมนั้น มีวัตถุประสงค์ที่จะมิให้มีการประกอบอุตสาหกรรมและกิจการที่เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรวมถึงกิจกรรมที่ดึงดูดประชาชน เนื่องจากป้องกันการเกิดผลกระทบต่อโบราณสถานและเกินขีดความสามารถในการรองรับของเมืองเก่า

ส่วนทางด้านกายภาพนั้น มีวัตถุประสงค์ในการคงรูปแบบและลักษณะทางกายภาพเดิมไว้ โดยมีแนวทางในการควบคุมได้แก่

การควบคุมความหนาแน่นแออัดของอาคาร โดยการกำหนดบริเวณที่ห้ามก่อสร้างหรือเปลี่ยนแปลงอาคาร การกำหนดความสูงของอาคาร การกำหนดประเภทของอาคารที่ห้ามสร้าง การกำหนดค่า F.A.R. และ B.C.R. อีกทั้งต้องควบคุมป้ายโฆษณาให้มีการจัดระเบียบเพื่อให้เกิดทัศนียภาพที่ดี

การควบคุมพื้นที่ริมน้ำ โดยให้มีการจัดระเบียบอาคารริมน้ำ ทำเทียบและจอดเรือ เพื่อส่งเสริมให้เกิดที่ว่างและความเป็นระเบียบรวมถึงมีทัศนียภาพที่ดีบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

การควบคุมสภาพแวดล้อม โดยให้มีการจัดระบบการจราจรเพื่อลดความหนาแน่นของปริมาณการจราจรซึ่งจะช่วยลดมลพิษได้ รวมถึงส่งเสริมให้มีบริเวณที่ว่างและร่มรื่นโดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเป็นการรักษาบรรยากาศในบริเวณนี้ให้มีความสะอาดและความสงบ

การควบคุมทางด้านประวัติศาสตร์ โดยการส่งเสริมให้มีการดูแลรักษาอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อีกทั้งส่งเสริมให้มีการจัดการใช้ที่ดินสำหรับกิจกรรมซึ่งสนับสนุนวัฒนธรรมและประเพณีไทย

-แผนอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งก่อสร้างภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์

ภายใต้แผนดังกล่าวได้มีการจัดแบ่งกลุ่มโบราณสถานและอาคารเก่าอันควรค่าแก่การอนุรักษ์และปรับปรุงได้เป็น 11 ประเภท อันได้แก่ พระบรมมหาราชวัง วัดในอาณาเขตพระบรมมหาราชวัง ศาสนสถาน ศาล อนุสาวรีย์ ป้อมและกำแพงเมือง อาคารของราชการและเอกชน สวนสาธารณะ อาคารร้านค้า คลอง สะพาน ทำน้ำ ซึ่งกรมศิลปากรได้ใช้แผนดังกล่าวเป็นแนวทางในการบูรณะ ปรับปรุงสิ่งก่อสร้างเพื่อฉลองสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์

-แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

เป็นการวางแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ โดยการจัดทำแผนแม่บทนี้ได้พิจารณาจากภาพรวมทั้งหมดของพื้นที่ เพื่อลดความหนาแน่นแออัดโดยให้มีพื้นที่เพื่อสาธารณประโยชน์เพิ่มมากขึ้น เพื่ออนุรักษ์อาคารสถานที่และบริเวณบางส่วนที่มีคุณค่า แผนดังกล่าวประกอบด้วยโครงการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณต่างๆของกรุงรัตนโกสินทร์ 20 โครงการ โดยมีที่มาจากแนวความคิดสร้างสรรค์ทางวิชาการและแนวทางแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อม ในการประกวดผลงานด้านสถาปัตยกรรมและการออกแบบผังเมืองที่พึงปรารถนาสำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ ประกอบกับแนวนโยบายและแผนการดำเนินการของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง โดยแผนแม่บทนี้จะเป็แนวทางสำหรับการดำเนินการปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมต่อไปในอนาคต

3.5 มาตรการควบคุมด้านกายภาพที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

จากที่ได้กล่าวถึง นโยบายและแผนในการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์มาข้างต้นแล้ว นั้นนโยบายและแผนดังกล่าวได้นำมาสู่การกำหนดมาตรการทางกายภาพสำหรับการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

มาตรการควบคุมทางกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์นี้เป็นวิธีการหนึ่งในการทำให้การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์บรรลุตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ เพราะเนื่องจากหลักเกณฑ์และแนวทางในมาตรการควบคุมทางกายภาพนี้ได้ำนโยบายการใช้ที่ดินบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในและแผนอนุรักษ์,ปรับปรุงสิ่งก่อสร้างภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์มาเป็นส่วนร่วมพื้นฐานในการพิจารณา กำหนดมาตรการ ร่วมกับเหมาะสมทางกายภาพภายใต้ลักษณะของการเป็นบริเวณอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการแปลงนโยบายและแผน ที่เป็นเพียงแนวทางในการปฏิบัติให้กลายเป็นเครื่องมือที่มีผลในทางปฏิบัติที่สามารถนำไปบังคับและควบคุมให้ต้องปฏิบัติตามได้ โดยการออกเป็นกฎหมายในรูปต่างๆ

ในระยะเริ่มต้น การกำหนดมาตรการควบคุมทางกายภาพ ได้แบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ การกำหนดหลักเกณฑ์การควบคุมการก่อสร้างอาคาร และ มาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารในกรุงรัตนโกสินทร์ โดยในช่วงเริ่มต้นของการดำเนินการกำหนดมาตรการควบคุมทางกายภาพนั้น การกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการควบคุมการก่อสร้างอาคารในกรุงรัตนโกสินทร์มีประเด็นใหญ่ 3 ประเด็นที่ได้คำนึงถึง คือ

- การใช้หรือเปลี่ยนการใช้เนื้อที่ของอาคารหรืออัตราส่วนพื้นที่อาคารทุกชั้นรวมกันต่อเนื้อที่ดิน
- ประเภทของอาคารที่จะห้ามก่อสร้างดัดแปลง

-เนื้อที่ว่างภายนอกอาคาร

ทั้งนี้มิวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการอนุรักษ์และป้องกันมิให้มีการก่อสร้างอาคารต่างๆมาบดบังความสง่างามของโบราณสถานประกอบกับเพื่อลดความแออัดต่างๆในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์

โดยหลักเกณฑ์ในการควบคุมการก่อสร้างอาคาร มีสาระสำคัญคือ ได้มีการกำหนดให้อาคารในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในที่สร้างขึ้นก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 ถ้าจะทำการปรับปรุงให้ปรับปรุงได้ในสภาพเดิมและถ้าจะรื้อหรือสร้างใหม่ให้สร้างได้ในรูปลักษณะเดิมและความสูงเท่าเดิม สำหรับอาคารที่จะปลูกสร้างขึ้นใหม่ให้มีความสูงได้ไม่เกินอาคารเดิมในรัชกาลที่ 5 ขึ้นไปและไม่สูงเกิน 16 เมตร นอกจากนี้ได้กำหนดสัดส่วนของอาคารต่อพื้นที่ซึ่งอาคารนั้นตั้งอยู่และกำหนดสัดส่วนของที่ว่าง

สำหรับมาตรการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการออกเป็น 2 ระยะตามความสามารถในการออกกฎหมายเพื่อการใช้บังคับมาตรการประกอบกับเพื่อความเหมาะสมและทันกับสถานการณ์ โดยแบ่งออกได้เป็น

ระยะแรกมาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารให้มีผลบังคับใช้โดยออกเป็น

-มติ ครม. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมการก่อสร้างอาคารของภาครัฐ

-ประกาศกระทรวงมหาดไทย ตามมาตรา 13 แห่ง พรบ.ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ควบคุมการก่อสร้างอาคารทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (มีอายุการควบคุม 1 ปี)

เพื่อจัดเตรียมการออกมาตรการที่มีลักษณะการบังคับใช้ถาวรซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเตรียมการ ดังนั้นในช่วงแรกนี้เพื่อให้ทันกับสถานการณ์ จึงจำเป็นต้องหาวิธีการออกกฎหมายเพื่อให้มาตรการมีผลบังคับใช้ในการควบคุมเป็นการชั่วคราวก่อน

ระยะที่สองมาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารให้มีผลบังคับใช้โดยออกเป็น

-ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องเดียวกับประกาศกระทรวงมหาดไทย ตามมาตรา 8 (10) และมาตรา 10 แห่ง พรบ.ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 และมาตรา 67 แห่ง พรบ.ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2518

เป็นระยะที่ต่อเนื่องมาจากระยะแรก ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมียุทธวิธีอื่นในการสรรหากฎหมายอื่นเพื่อการบังคับใช้มาตรการมารองรับเนื่องจากอายุของประกาศกระทรวงมหาดไทยต้องหมดลงภายใน 1 ปี เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการควบคุมและมีประสิทธิภาพในการดำเนินการควบคุมซึ่งจะส่งผลต่อสภาพทางด้านกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ การควบคุมโดยวิธีนี้มีขอบเขตการควบคุมจำกัดโดยตรงอยู่ในเรื่องเกี่ยวกับอาคาร การควบคุมในด้านอื่นต้องอาศัยผลจากการควบคุมดังกล่าวให้ส่งผลในทางอ้อม ประกอบกับการควบคุมมีลักษณะที่ตายตัวอาจจะไม่สามารถตอบรับกับสภาพการพัฒนาต่างๆได้อย่างเต็มที่ จึงต้องมีการออกกฎหมายใหม่ให้มีผลบังคับใช้มาตรการในระยะต่อไปเกิดขึ้น

จากที่มีการแบ่งพื้นที่โครงการกรุงรัตนโกสินทร์ออกเป็น 3 บริเวณ นำมาสู่การแบ่งพื้นที่ในการกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการเพื่อควบคุมการก่อสร้างอาคารออกเป็น 3 บริเวณเช่นกัน โดยในแต่ละบริเวณได้นำหลักจากนโยบายการใช้ที่ดินและแผนอนุรักษ์ที่ตั้งที่ได้กล่าวรายละเอียดมาแล้วในตอนต้น มาเป็นส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางของมาตรการควบคุมในแต่ละพื้นที่ ร่วมกับความเหมาะสมทางกายภาพในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

โดยในระยะต่อมาก่อนมีการจัดเตรียมและประกาศใช้ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครได้มีการเปลี่ยนแปลงในประเด็นการควบคุมของมาตรการควบคุมทางกายภาพ โดยประเด็นของ เนื้อที่ว่างภายนอกอาคารได้ยกเลิกไป ส่วนประเด็นเรื่องของการควบคุมการใช้หรือเปลี่ยนการใช้เนื้อที่ของอาคารหรืออัตราส่วนพื้นที่อาคารทุกชั้น

รวมกันต่อเนื้อที่ดินนั้น ได้เปลี่ยนมาเป็นการควบคุมในเรื่องของความสูงแทน ดังปรากฏในข้อ 4 และข้อ 5 (13) ของข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ฯ บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ส่วนบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกนั้นปรากฏในข้อ 5 (17) และ ข้อ 10 ของข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ฯ บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก สำหรับฝั่งธนบุรีนั้นปรากฏในข้อ 4 ข้อ 5 (17) ข้อ 6 (17) ของข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ฯ บริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เนื่องจากว่าการจัดทำข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครจำเป็นต้องอาศัยอำนาจของกฎหมายควบคุมอาคาร ดังนั้นเรื่องที่จะควบคุมจึงจำเป็นต้องเกี่ยวกับอาคารและอยู่ในขอบข่ายที่กฎหมายโดยเฉพาะมาตราที่ ต้องอาศัยอำนาจในการออกได้ให้อำนาจไว้

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ปัจจุบันนี้การใช้บังคับมาตรการทางกายภาพใน 3 บริเวณดังกล่าว อยู่ใน ระยะที่สองซึ่งมีการใช้บังคับโดยการออกเป็นข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีทั้งหมด 3 ฉบับโดยแต่ละฉบับใช้ บังคับในแต่ละพื้นที่

มาตรการควบคุมทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์และมีผลบังคับใช้ในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกเป็น มาตรการที่เกี่ยวข้องโดยตรง และมาตรการที่เกี่ยวข้องเนื่อง

มาตรการที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือเป็นมาตรการสำหรับใช้บังคับเฉพาะพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์โดยมีวัตถุประสงค์และหลักการในการออกมาตรการเพื่อใช้กับพื้นที่ดังกล่าวเท่านั้น และให้ใช้มาตรการนี้เป็นหลักในการ ควบคุมเว้นแต่มาตรการนี้จะกำหนดให้ปฏิบัติตามกฎหมายอื่น มาตรการที่เกี่ยวข้องโดยตรง สามารถแบ่งออก ได้เป็นกฎหมายในกลุ่มของ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ซึ่งได้แก่

-ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง,ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคาร บางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน พ.ศ. 2528

-ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง,ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคาร บางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก พ.ศ. 2530

-ประกาศกรุงเทพมหานครเรื่องกำหนดแบบแปลน แผนผัง และรูปแบบสถาปัตยกรรมของห้องแถว ตึกแถวภายในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก พ.ศ. 2531

-ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง,ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคาร บางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2535

และกฎหมายในกลุ่มของ พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 ซึ่งได้แก่

-กฎกระทรวงฉบับที่ 116 พ.ศ. 2535 ออกตามความใน พรบ.การผังเมือง พ.ศ.2518

มาตรการที่เกี่ยวข้อง คือมาตรการที่ไม่ได้มีขึ้นเพื่อใช้บังคับเฉพาะพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์เท่านั้น สามารถใช้บังคับได้กับทุกบริเวณ มีลักษณะเป็นบรรทัดฐานในการนำไปใช้ ในกรณีนี้มาตรการที่เกี่ยวข้อง หมายถึง เกี่ยวเนื่องกับมาตรการควบคุมด้านกายภาพโดยตรง และเกี่ยวเนื่องกับบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ กฎหมายในกลุ่มของ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ซึ่งก็คือ

-ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องการควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2522 ซึ่งออกตาม พระราช บัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2479

-ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องการกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบาง ประเภทในท้องที่แขวงบางขุนศรี แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย แขวงวัดอรุณ แขวงท่าพระ เขต บางกอกใหญ่ และแขวงวัดกัลยาณ์ แขวงวัดหิรัญบุรี แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2539

โดยสาระสำคัญของมาตรการควบคุมทางกายภาพที่เกี่ยวข้องโดยตรงมีดังต่อไปนี้

1. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน พ.ศ. 2528²⁵

(ภาคผนวก)

ได้ยึดแนวทางในการกำหนดมาจากนโยบายการใช้ที่ดินบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในร่วมกับความเหมาะสมทางกายภาพภายในบริเวณ

เจตนารมณ์ในการออกข้อบัญญัติ ฯ ฉบับนี้เพื่อ ส่งเสริม ดำรงรักษาบริเวณอันเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยอมรับของสถานที่อันมีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ที่สำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบรมมหาราชวังซึ่งต้องคงความสง่างามและโดดเด่นไว้

ข้อบัญญัติฯ ฉบับนี้ออกโดยอาศัยอำนาจตาม มาตรา 9 และ มาตรา 13 แห่งพรบ.ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 และ มาตรา 67 แห่ง พรบ.ระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518

สาระสำคัญสรุปได้ดังนี้คือ

1.1 ข้อบัญญัติฯ นี้ ใช้บังคับภายในบริเวณที่เรียกว่า กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ได้แก่บริเวณระหว่างแนวกึ่งกลางคลองคูเมืองเดิมกับแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอยู่ในเขตพระนครแขวงพระบรมมหาราชวัง

1.2 มีการแบ่งพื้นที่ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในเพื่อการควบคุมออกเป็น 4 บริเวณด้วยกัน

1.3 ในแต่ละบริเวณมีการควบคุมในเรื่องของ ความสูง ประเภทกิจกรรม

1.4 ในประเด็นเรื่องการควบคุมความสูงนั้น สำหรับบริเวณนี้ถูกกำหนดให้มีความสูงได้ไม่เกินความสูงของอาคารเดิม และความสูงที่สุดที่อนุญาตคือ 16 เมตร โดยนับจากระดับถนนหรือขอบทางเท้าที่ใกล้ที่สุดถึงส่วนที่สูงที่สุดของอาคาร โดยหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดระดับความสูงนั้นได้ยึดจากระดับความสูงของอาคารที่มีอยู่เดิมในพื้นที่และไม่ต้องการให้สิ่งปลูกสร้างใหม่ข่ม ทำลาย ขัดแย้งกับโบราณสถานในพื้นที่

1.5 ในประเด็นเรื่องการควบคุมประเภทกิจกรรม ทำการควบคุมโดยผ่านทางห้ามก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารประเภทใดๆก็ตามที่จะประกอบกิจการดังที่ได้บัญญัติไว้ในข้อ 5 - 7 ของข้อบัญญัติฯ นี้ โดยหลักเกณฑ์การควบคุมประเภทกิจกรรมนั้นได้พิจารณาจากประเภทกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องและทำลายความสำคัญของสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประกอบกับประเภทของกิจกรรมที่มีอยู่เดิมในพื้นที่เป็นหลักสำคัญ

1.6 การควบคุมได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

- ในบริเวณที่ 1 ไม่อนุญาตให้มีการก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารใดๆทั้งสิ้น ยกเว้นอาคารของทางราชการและอาคารทางศาสนาแต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้การควบคุม ในเรื่องของความสูงซึ่งจะต้องไม่เกินความสูงของอาคารเดิมและสูงที่สุดได้ไม่เกิน 16 เมตร

เนื่องจากในบริเวณดังกล่าวเต็มไปด้วยโบราณสถานและอาคารที่มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องดำรงรักษาเอกลักษณ์และความกลมกลืนในด้านของอาคารรวมถึงสภาพแวดล้อมให้คงไว้ เพราะเป็นบริเวณที่มีความสำคัญสูงสุด ประกอบกับสภาพการใช้ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างภายในบริเวณดังกล่าวเป็นของทางราชการและสถาบันศาสนา นอกจากนี้การที่ได้ยึดความสูงเดิมของอาคารที่มีอยู่

²⁵ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ . เล่มที่ 102 ตอนที่ 64

ในพื้นที่เป็นไปเพื่อรักษาระดับของอาคารไม่ให้เกิดสภาพแวดล้อมและข่มหรือบดบังโบราณสถาน อาคารที่มีคุณค่าภายในบริเวณนี้

-ในบริเวณที่ 2, 3 และ 4 อนุญาตให้มีการก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้ข้อ 5,6,7 ของข้อบัญญัติในเรื่องการควบคุมประเภทกิจกรรมและความสูงของอาคารโดยให้สูงได้ไม่เกิน 16 เมตรเช่นกัน

เนื่องมาจากสภาพการใช้ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างในบริเวณดังกล่าวเป็นของเอกชน ดังนั้นเพื่อความเหมาะสมตามสภาพเวลาจึงอนุญาตให้ทำการก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารได้ แต่เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีความสำคัญสูงสุดของบริเวณอันเป็นที่อนุรักษ์ จึงจำเป็นต้องควบคุมในเรื่องความสูงของอาคารให้อยู่ในระดับเดียวกับบริเวณแรกเพื่อความกลมกลืนของการมอง และไม่ข่มโบราณสถาน หรือทำลายความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ นอกจากนี้ประเภทกิจกรรมที่อยู่ในบริเวณนี้จะต้องสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพและคุณค่าของพื้นที่ ประกอบกับไม่ดึงดูดทั้งการจราจรและประชาชนที่เกินระดับการรองรับและจัดการของบริเวณพื้นที่อนุรักษ์ อีกทั้งต้องไม่เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยด้วย เพื่อเป็นการไม่สร้างมลภาวะและทำลายสิ่งที่มีคุณค่าในบริเวณ

1.7 ข้อบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ ตั้งแต่ 24 พฤษภาคม 2528 เป็นต้นไป ดังนั้นอาคารทั้งที่จะก่อสร้าง ดัดแปลงขึ้นใหม่หรือที่มีอยู่ก่อนแล้วโดยไม่ว่าจะขัดกับข้อบัญญัตินี้หรือไม่ ห้ามดัดแปลงและเปลี่ยนแปลงใช้อาคารไม่ว่ากรณีใดๆจนจะเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ไม่ขัดกับข้อบัญญัตินี้

2. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง,ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคาร บางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก พ.ศ. 2530²⁶

(ภาคผนวก)

เจตนารมณ์ในการออกข้อบัญญัตินี้เพื่อดำรงรักษาริเวณที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของกรุงรัตนโกสินทร์

ข้อบัญญัติฉบับนี้ออกโดยอาศัยอำนาจตาม มาตรา 9 และ มาตรา 13 แห่งพร.ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 และ มาตรา 47 แห่ง พรบ.ระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2528

สาระสำคัญสรุปได้ดังนี้คือ

1.1 ข้อบัญญัตินี้ ใช้บังคับภายในบริเวณที่เรียกว่า กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ได้แก่บริเวณ ระหว่างแนวกึ่งกลางคลองคูเมืองเดิม (คลองหลอด) แนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยากับแนวกึ่งกลางคลองรอบกรุง (คลองโอ่งอ่าง) ซึ่งอยู่ในพื้นที่เขตพระนคร แขวงชนะสงคราม ตลาดยอด ศาลเจ้าพ่อเสือ บวรนิเวศ เสาชิงช้า ราชบพิธ สำราญราษฎร์และบูรพาภิรมย์

1.2 มีการแบ่งพื้นที่เพื่อการควบคุมออกเป็น 10 บริเวณ

1.3 สามารถจัดกลุ่มของพื้นที่ดังกล่าวตามลักษณะของการควบคุมในแต่ละบริเวณ ได้เป็น 3 กลุ่ม

-ในบริเวณที่ 1, 2, 3 อนุญาตให้เอกชนสามารถทำการก่อสร้าง ดัดแปลง อาคารได้แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมความสูงและการควบคุมประเภทกิจกรรม โดยอนุญาตให้อาคารที่จะทำการก่อสร้าง ดัดแปลง มีความสูงได้ไม่เกิน 16 เมตร และไม่อนุญาตให้อาคารที่จะทำการก่อสร้าง ดัดแปลง ทำ

²⁶ ราชกิจจานุเบกษา . เล่มที่ 104 ตอนที่ 56

การก่อสร้าง ดัดแปลงเพื่อประกอบกิจกรรมตามที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 5 ,8, 9 ของข้อบัญญัตินี้ (ภาคผนวก)

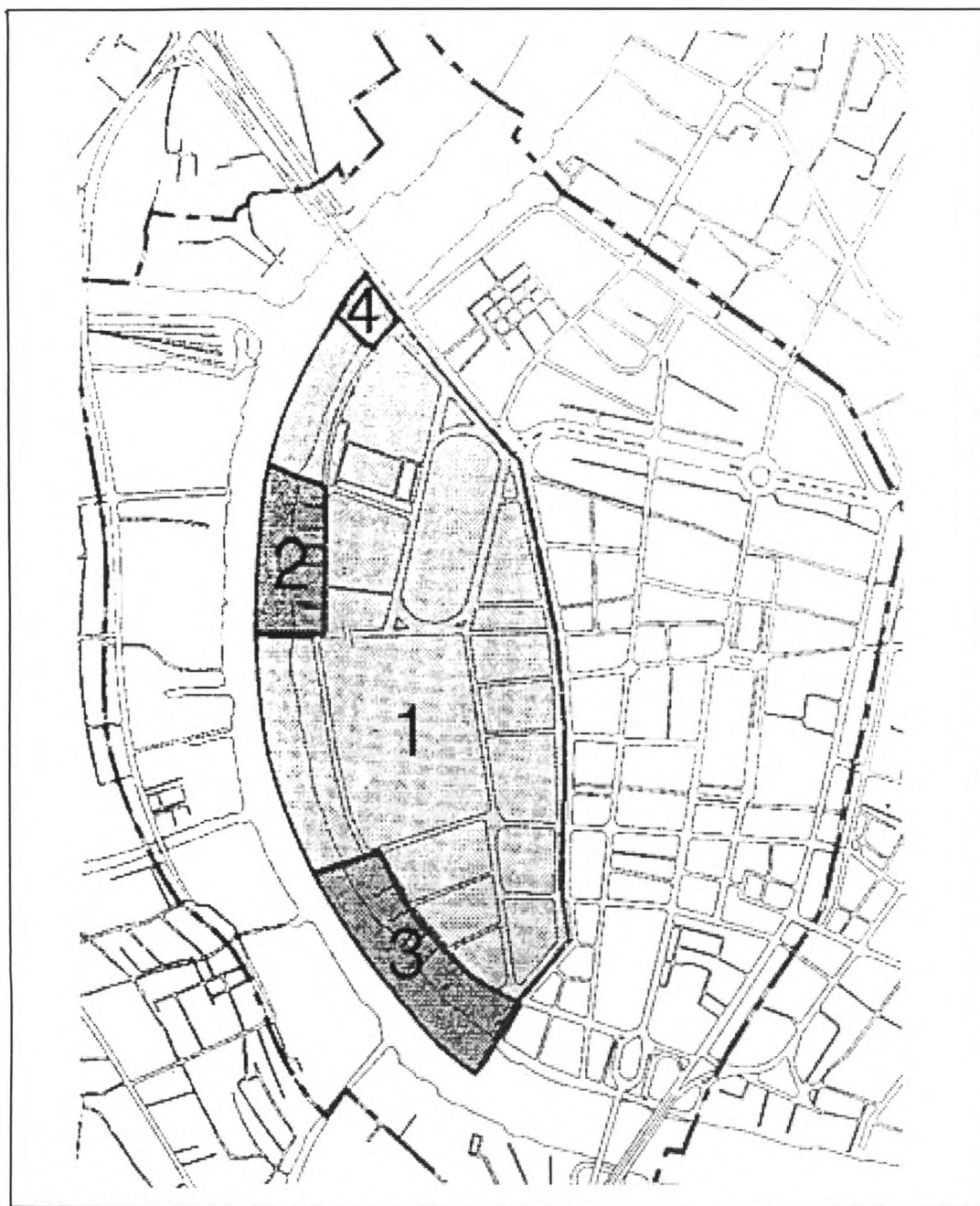
จากการที่สภาพการใช้ที่ดินในบริเวณดังกล่าวเป็นของเอกชนในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ประกอบกับการอนุรักษ์นั้นต้องมีการพัฒนาด้วย ดังนั้นจึงอนุญาตให้มีการก่อสร้าง ดัดแปลง อาคารที่ให้อยู่เพื่อความเหมาะสมภายใต้การควบคุมในเรื่องของความสูง โดยได้คำนึงถึงกลุ่มของศาสนสถานที่มีในบริเวณนี้เป็นหลัก ประกอบกับเป็นบริเวณที่มีอาคารเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นการไม่ให้ความสูงของอาคารมาดบังสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งข่มความเด่นที่มีคุณค่าในพื้นที่ อีกทั้งเพื่อความกลมกลืนและต่อเนื่องกันระหว่างกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในและชั้นนอก จึงได้กำหนดให้ความสูงของอาคารไม่เกิน 16 เมตร ซึ่งเป็นระดับความสูงของอาคารที่ปลูกสร้างเมื่อครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนในเรื่องของประเภทกิจกรรมที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการภายในบริเวณนี้ มีลักษณะเช่นเดียวกับกิจกรรมที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน โดยคำนึงถึงความจำเป็น, สอดคล้อง, เหมาะสมกับสภาพทางกายภาพและคุณค่าของพื้นที่ ซึ่งจะต้องไม่ใช่กิจกรรมที่ต้องอยู่ภายในตัวอาคารขนาดใหญ่และไม่ถึงคนหรือการจราจรจนเกินความสามารถในการรองรับเพื่อเป็นการไม่สร้างมลภาวะและทำลายสิ่งที่มีคุณค่าในบริเวณ อีกทั้งต้องไม่เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย นอกจากนี้ยังพิจารณาทุกเงื่อนไขตามลักษณะ, ประเภทของกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ดังในกรณีข้อ 5 (2) ,(6) ,(7) , (12) , (13) ของข้อบัญญัตินี้

-บริเวณที่ 4 - 9 ควบคุมในเรื่องของความสูงให้อาคารที่จะทำการก่อสร้าง ดัดแปลงมีความสูงได้ไม่เกิน 16 เมตรและควบคุมประเภทของกิจกรรม ตามข้อ 5 , 8 , 9 , โดยมีหลักและจุดมุ่งหมายเดียวกันกับกลุ่มแรก แต่มีข้อยกเว้นในกรณีของ ข้อ 5 (7) อนุญาตให้เป็นภัตตาคารที่มีพื้นที่สำหรับตั้งโต๊ะอาหารไม่เกิน 400 ตารางเมตรแทน และข้อ 5 (9) อนุญาตให้มีหอประชุมเอกชนได้แต่ต้องมีพื้นที่ทุกชั้นรวมกันไม่เกิน 300 ตารางเมตร และข้อ 5 (12) อนุญาตให้มีอาคารสำนักงานได้โดยไม่จำกัดจำนวนพื้นที่ทำการทุกชั้นรวมกัน

-บริเวณที่ 10 ควบคุมในเรื่องของความสูงโดยอนุญาตให้อาคารที่จะทำการก่อสร้าง ดัดแปลงมีความสูงได้ไม่เกิน 37 เมตร และควบคุมในเรื่องของประเภทกิจกรรมเช่นเดียวกับบริเวณในกลุ่มที่ 2 แต่ได้รับการยกเว้นในกรณีของข้อ 5(5) โดยอนุญาตให้มีโรงแรมสหได้ ข้อ 5 (13) ให้มีห้างสรรพสินค้าโดยไม่จำกัดจำนวนพื้นที่ทุกชั้นรวมกัน ข้อ 5 (15) อนุญาตให้มีสถานกีฬา ข้อ 5(16) อนุญาตให้มีป้ายโดยไม่จำกัดพื้นที่ป้าย และนอกจากนี้ยังยกเว้นให้มีสถานเต้นรำ รำวงหรือโรงเจิง สถานที่มีอาหาร สุรา น้ำชาหรือเครื่องดื่มอย่างอื่นจำหน่าย สถานที่จัดให้มีการแสดงหรือการอื่นใดเพื่อการบันเทิง

ดังจะเห็นได้ว่าภายในบริเวณที่ 10 นี้อนุญาตให้มีความสูงได้ไม่เกิน 37 เมตร ซึ่งเนื่องมาจากผลของการสำรวจ พบว่าไม่มีศาสนสถานในบริเวณดังกล่าว ประกอบกับเป็นย่านการค้าเริ่มแรก และลักษณะทางกายภาพของตัวอาคารเป็นอาคารที่สูงกว่าในบริเวณอื่นๆ ดังนั้นการควบคุมในบริเวณนี้ได้คำนึงถึงการพัฒนาและการขยายตัวของย่านการค้าส่วนในเรื่องการควบคุมประเภทกิจกรรมได้มีหลักและจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับบริเวณในกลุ่มแรก

1.4 ข้อบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 27 มีนาคม 2530 เป็นต้นไป อาคารที่มีการสร้างมาก่อนและขัดกับข้อ 5,6,7 ของข้อบัญญัตินี้ห้ามทำการดัดแปลงใดๆทั้งสิ้น

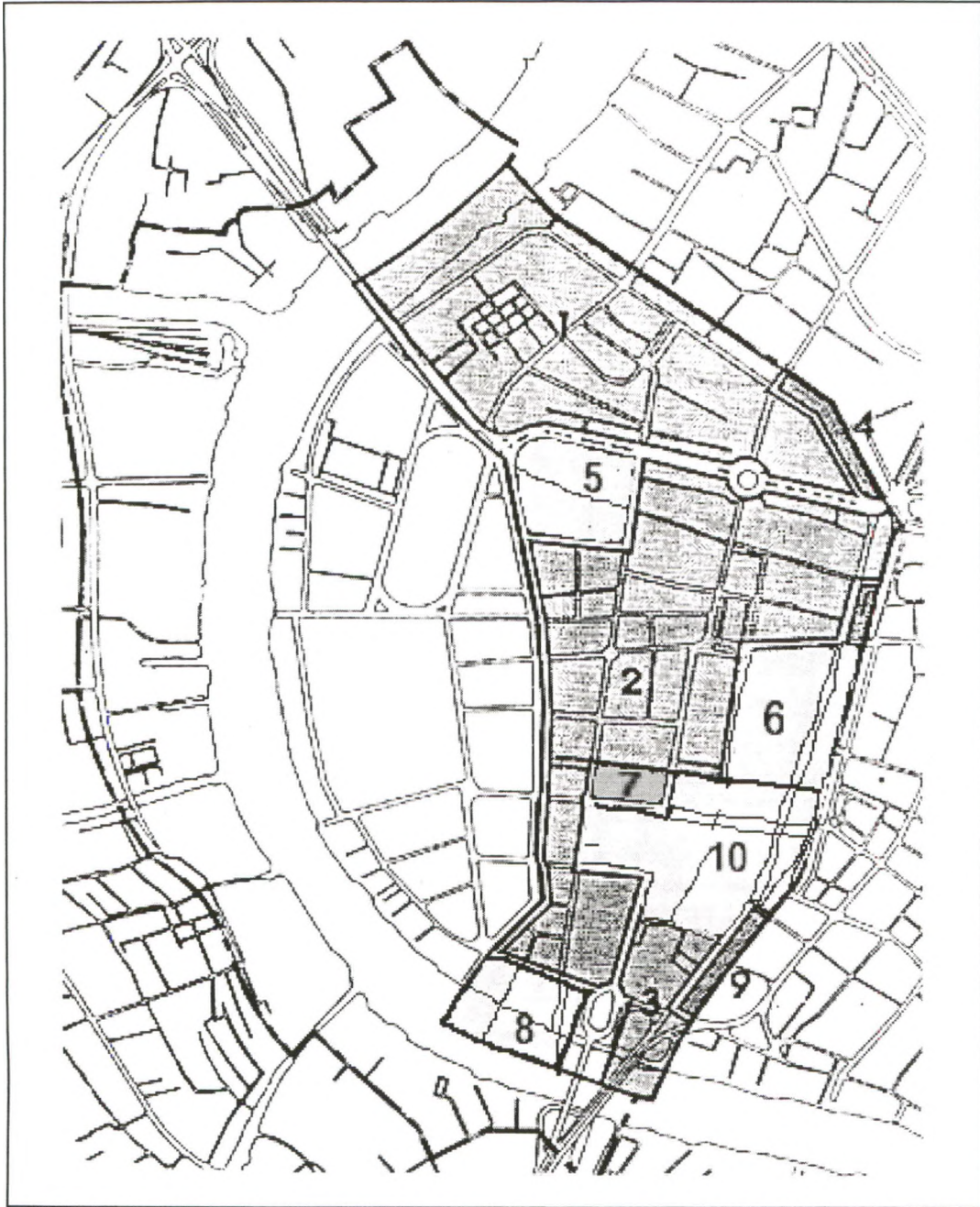
แผนที่ 3.11 แสดงการแบ่งเขตควบคุมบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน

NORTH

ที่มา : แผนที่ท้ายข้อบัญญัติ กทม. เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง
ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือ บางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

แผนที่ 3.12 แสดงการแบ่งเขตการควบคุมบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก

NORTH

ที่มา : แผนที่ท้ายข้อบัญญัติ กทม. เรื่องการกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง
ใช้หรือเปลี่ยนแปลงอาคารบางชนิด หรือ บางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

1.5 อาคารประเภทไม่ควบคุมการใช้แต่ได้มีการใช้อาคารเป็นประเภทควบคุมการใช้ตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง แห่ง พรบ.ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 หรืออาคารประเภทควบคุมการใช้ที่ได้มีการเปลี่ยนการใช้อาคาร ผิดไปจากที่ขออนุญาตไว้ นับตั้งแต่ข้อบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับห้ามมิให้ผู้ใดทำการดัดแปลงและเปลี่ยนการใช้อาคารนั้น

3. ประกาศกรุงเทพมหานคร เรื่องการกำหนดแบบแปลน แผนผัง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของ ห้างแถว ตึกแถว ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก²⁷ (ภาคผนวก)

เจตนารมณ์ในการออกประกาศฉบับนี้ เพื่อดำรงรักษารูปแบบของห้างแถว ตึกแถวที่จะทำการก่อสร้าง ดัดแปลงขึ้นใหม่ ให้มีรูป ลักษณะเดียวกันและมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม โดยที่บริเวณนี้อยู่ติดออกมาจาก บริเวณที่เป็นแหล่งรวมโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์แต่ยังคงเป็นเขตอาณาบริเวณเดิมของเขตของ เมืองเก่ากรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งประกอบไปด้วย อาคาร ห้างแถว ตึกแถวที่คงความเป็นเอกลักษณ์และแสดงให้เห็น ถึงสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ขึ้นไป จึงสมควรจะอนุรักษ์และควบคุมสิ่งก่อสร้างที่จะเกิดใหม่ให้ ผสมกลมกลืนเป็นรูปลักษณะเดียวกัน

ข้อบัญญัติฉบับนี้ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในข้อ 5 (10) แห่งข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตน โกสินทร์ชั้นนอก พ.ศ. 2530

สาระสำคัญสรุปได้ดังนี้คือ

1.1 ข้อบัญญัติฉบับนี้ ใช้บังคับภายในบริเวณที่เรียกว่า กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ในกรณีที่มีการทำการก่อสร้าง ดัดแปลงเพื่อทดแทนอาคาร ห้างแถวหรือตึกแถวเดิมที่มีสภาพชำรุดหรือถูกเพลิงไหม้ แต่ทั้งนี้ยกเว้นไม่ใช้ บังคับในกรณีของตึกแถวที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้วตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน

1.2 การกำหนดความกว้าง ความลึก ที่ว่าง แนวอาคารและระยะร่นของอาคารให้เป็นไปตาม พรบ .ควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2522 ว่าด้วยเรื่องข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องการควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2522

1.3 การกำหนดเรื่องที่จะจอดรถยนต์ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยที่จอดรถยนต์

1.4 การกำหนดลักษณะทางสถาปัตยกรรม ได้มีการกำหนดในเรื่องของรูปทรงหลังคาและวัสดุผนัง หลังคา ลักษณะ วัสดุ สีของกันสาด สัดสวน ขนาด ระยะประตู หน้าต่างด้านหน้า สีภายนอกอาคาร วัสดุที่ใช้กับผนังภายนอกอาคาร ข้อห้ามเกี่ยวกับการติดตั้งอุปกรณ์ต่างๆบริเวณด้านหน้าอาคาร

4. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง,ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคาร บางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณฝั่งธนบุรี ตรงข้ามกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2535²⁸

(ภาคผนวก)

เจตนารมณ์ในการออกข้อบัญญัติฉบับนี้เพื่อดำรงรักษาบริเวณที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและ ประวัติศาสตร์ เนื่องด้วยเป็นเขตเมืองเก่าเมื่อสมัยกรุงธนบุรี ประกอบกับบริเวณดังกล่าวอยู่ในตำแหน่งที่ตรงข้าม

²⁷ ราชกิจจานุเบกษา . เล่มที่ 105 ตอนที่ 27

²⁸ ราชกิจจานุเบกษา . เล่มที่ 105 ตอนที่ 27

กับกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในซึ่งมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตลอดจนถึงทัศนียภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน จึงเป็นการสมควรที่จะให้มีการออกมาตรการเพื่อควบคุมการก่อสร้างในบริเวณดังกล่าวเพื่อให้เป็นแนวทางการใช้ที่ดินบริเวณนี้ต่อไป

ข้อบัญญัติฯฉบับนี้ออกโดยอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา 13 แห่งพรบ.ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 และ มาตรา 97 แห่ง พรบ.ระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528

สาระสำคัญสรุปได้ดังนี้คือ

1.1 ข้อบัญญัตินี้ใช้บังคับในบริเวณ ฝั่งธนบุรี ตรงข้ามกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้แก่บริเวณที่มีอาณาเขตล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา คลองบางยี่ขัน ซอยวัดดาวดึงส์ ซอยวัดดุสิตาราม คลองขนมจีน คลองบางกอกน้อย คลองบ้านขมิ้น คลองวัดอรุณ คลองบางกอกใหญ่ ซอยวัดกัลยาณี ถนนเทศบาลสาย 1 ซอยสมเด็จพระเจ้าพระยา 1 ซึ่งอยู่ในท้องที่แขวง บางยี่ขัน เขตบางพลัด แขวงอรุณอัมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ แขวงวัดกัลยาณี เขตธนบุรี แขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน

1.2 มีการแบ่งพื้นที่เพื่อการควบคุมออกเป็น 5 บริเวณ

1.3 สามารถจัดกลุ่มของพื้นที่ดังกล่าวตามลักษณะของการควบคุมในแต่ละบริเวณ ได้เป็น 3 กลุ่ม

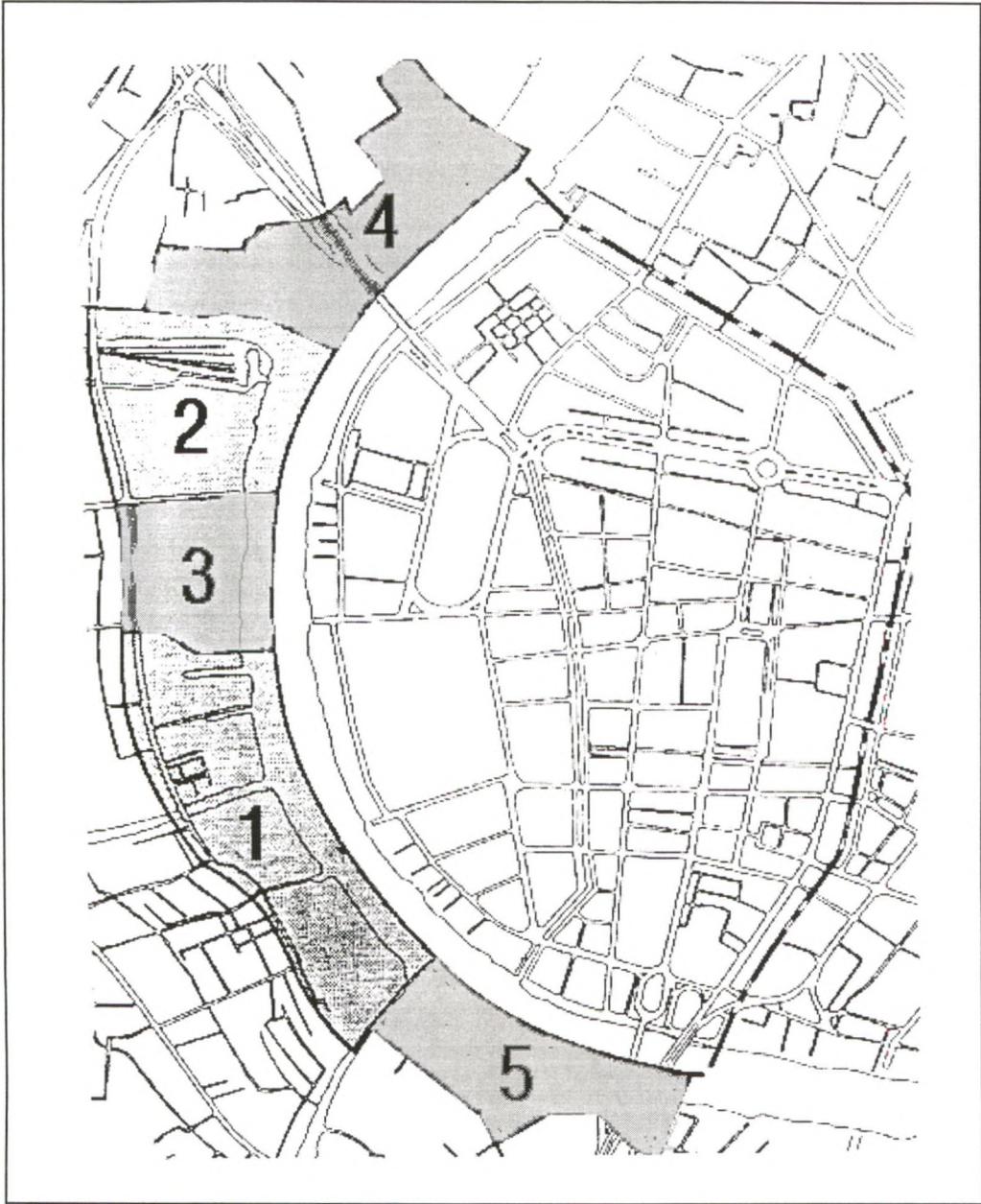
-บริเวณที่ 1 , 2 อนุญาตให้สามารถทำการ ก่อสร้าง ดัดแปลงได้แต่เฉพาะอาคารทางศาสนา อาคารที่ทำการของทางราชการและอาคารที่พักอาศัยที่ไม่ใช่ ห้องแถว ตึกแถว บ้านแถว หอพัก อาคารชุด เท่านั้น โดยอนุญาตให้มีความสูงไม่เกิน 16 เมตร

เนื่องจากสภาพการใช้ที่ดินในบริเวณดังกล่าวเป็นการใช้ที่ดินของทางราชการ ศาสนสถาน และที่อยู่อาศัย และประกอบกับเป็นบริเวณที่เป็นที่ตั้งของวัดอรุณราชวรารามซึ่งเป็นศาสนสถานที่ทรงคุณค่าอีกทั้งยังเป็นบริเวณที่ตรงข้ามกับพระบรมมหาราชวัง การกำหนดความสูงและควบคุมประเภทของอาคารเป็นไปเพื่อความโดดเด่นของโบราณสถาน และความต่อเนื่องกลมกลืนของระดับความสูงในฝั่งธนบุรีกับกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน

-บริเวณที่ 3 อนุญาตให้ทำการก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมในเรื่องความสูงโดยมีความสูงได้ไม่เกิน 16 เมตร และประเภทของอาคารเพื่อควบคุมประเภทกิจกรรมตามข้อ 5 ของข้อบัญญัติฯ นี้

-บริเวณ ที่ 4 , 5 อนุญาตให้ทำการก่อสร้าง ดัดแปลงได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมในเรื่องของความสูงโดยอนุญาตให้มีความสูงได้ไม่เกิน 16 เมตรเช่นเดียวกัน และการควบคุมประเภทของอาคารเพื่อควบคุมประเภทกิจกรรมให้เป็นไปตามข้อ 6 ของข้อบัญญัติฯ นี้

ในกรณีของการควบคุมความสูงในบริเวณที่ 3,4,5 ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกันกับในบริเวณที่1และ2 โดยคำนึงถึงศาสนสถานเป็นหลักเพื่อไม่ให้เกิดการข่ม อีกทั้งเพื่อความต่อเนื่องของระดับความสูงของทั้งบริเวณ ส่วนในเรื่องของประเภทกิจกรรมที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการภายในบริเวณนี้ มีลักษณะที่ คำนึงถึงความจำเป็นและความเหมาะสมกับพื้นที่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องระหว่างกิจกรรมและการรักษาสิ่งที่มีคุณค่าในบริเวณ นอกจากนี้ยังพิจารณายกเว้นให้ตามลักษณะ,ประเภทของกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ดังในกรณี ข้อ 6(2) ของข้อบัญญัตินี้

แผนที่ 3.13 แสดงการแบ่งเขตควบคุมบริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามกรุงรัตนโกสินทร์

NORTH

ที่มา : แผนที่ท้ายข้อบัญญัติ กทม. เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง
ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือ บางประเภทภายในบริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามกรุงรัตนโกสินทร์

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

1.4 นับตั้งแต่ข้อบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ อาคารที่ก่อสร้างมาก่อนและขัดกับข้อห้ามของการก่อสร้าง ดัดแปลง ในแต่ละบริเวณ ห้ามทำการดัดแปลงเว้นแต่เป็นการดัดแปลงเพื่อไม่ให้ขัดกับข้อบัญญัติของการควบคุม ในแต่ละบริเวณ และต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่นก่อน

1.5 นับตั้งแต่ข้อบัญญัติ ฯ นี้มีผลใช้บังคับ อาคารที่ก่อสร้างไม่ว่าก่อนหรือหลัง ห้ามเปลี่ยนการใช้ อาคารเว้นแต่จะเป็นการเปลี่ยนการใช้อาคารเพื่อไม่ให้ขัดกับการควบคุมของแต่ละบริเวณ และต้องได้รับ อนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่นก่อน

5. กฎกระทรวงฉบับที่ 116 พ.ศ. 2535 ออกตามความใน พรบ.การผังเมือง พ.ศ.2518²⁹

(ภาคผนวก)

กฎกระทรวงฉบับนี้ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่ง พรบ.การผังเมือง พ.ศ. 2518 และมาตรา 26 วรรคหนึ่ง แห่ง พรบ.การผังเมือง พ.ศ. 2518 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดย พรบ.การผังเมือง พ.ศ. 2535

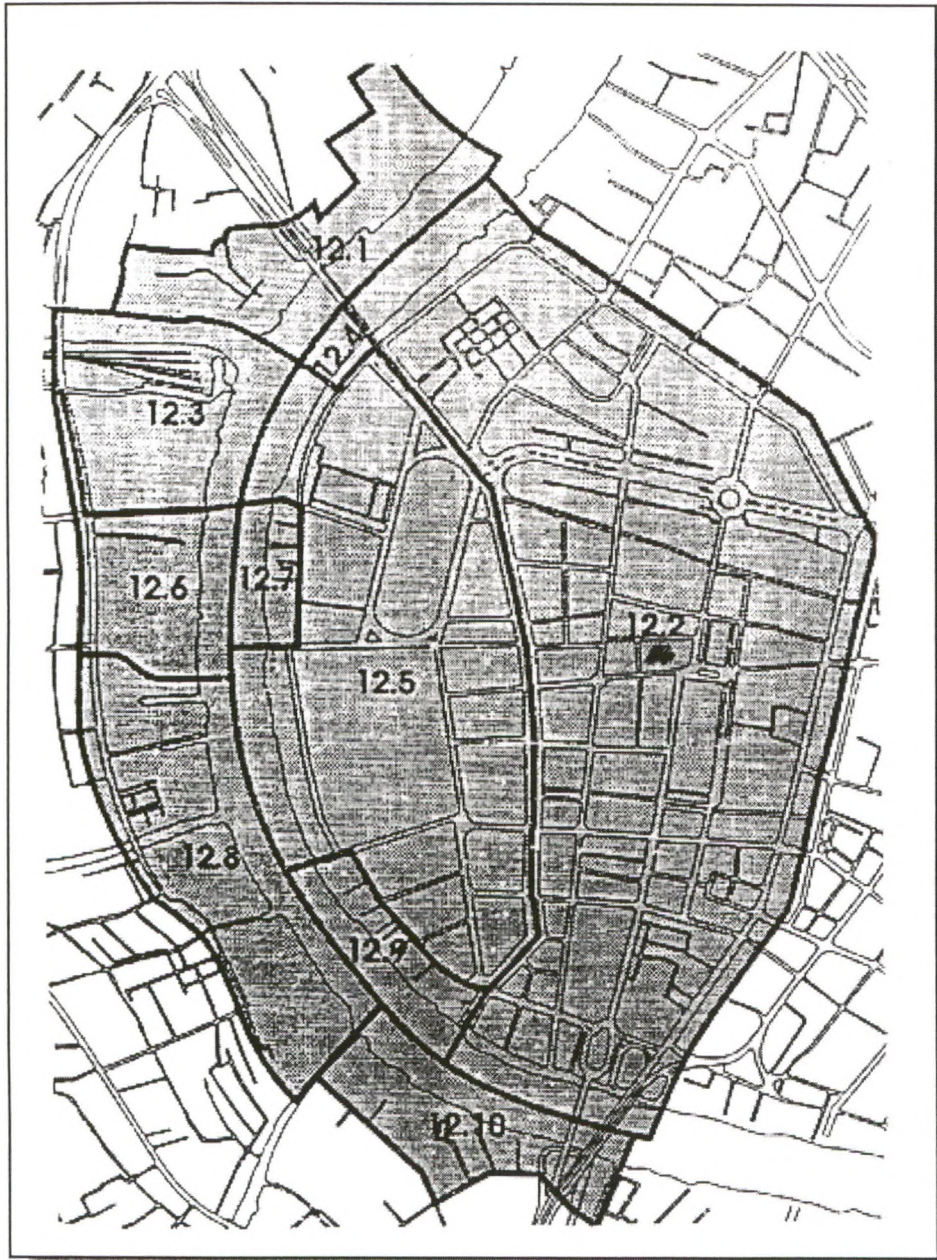
กฎกระทรวงฉบับนี้มีอำนาจให้ใช้บังคับผังเมืองรวมในท้องที่กรุงเทพมหานคร การวาง จัดทำผังเมือง รวมตามกฎหมายว่าด้วยผังเมืองรวมในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ ให้ใช้เป็นแนวทางในการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือ ชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคม การขนส่ง การสาธารณูปโภค บริการสาธารณะและ สภาพแวดล้อม ในแนวเขตที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาเมืองในภาคต่างๆและในเขต ปริมาณตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ผังเมืองรวมมีนโยบายและมาตรการเพื่อ จัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ ให้สามารถ รองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจและโครงข่าย บริการสาธารณะ โดยสาระสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินการอนุรักษ์ ได้แก่ การส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลป วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมซึ่งมีคุณค่าทางศาสนา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่อดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของกรุงเทพมหานครและของชาติ

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวม ได้จำแนกออกเป็น 14 ประเภท ซึ่งประเภทการใช้ประโยชน์ ที่ดินของกรุงรัตนโกสินทร์ตามที่ได้จำแนกไว้ในกฎกระทรวงฉบับนี้ เป็นประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริม เอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (ประเภทที่ 12) เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้แบ่งบริเวณการใช้ประโยชน์ ที่ดินประเภทดังกล่าวออกเป็น 10 บริเวณรวมทั้งได้กำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการประกอบกิจการ ต่างๆ (แผนที่ 3.15) โดยได้ยึดนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์มาเป็นแนวทางในการกำหนด การใช้ประโยชน์ที่ดินของกรุงรัตนโกสินทร์

โดยในบริเวณหมายเลข 12.1 12.2 12.4 12.6 12.7 12.9 12.10 ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อส่งเสริม เอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมท้องถิ่น อุตสาหกรรมหัตถกรรม การท่องเที่ยว พาณิชยกรรม การ อยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมทั้งได้กำหนดข้อห้ามในการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อประกอบกิจการในบริเวณดังกล่าวตามที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 19(1) -(13) โดยยึดหลักว่ากิจการเหล่านั้นจะ ต้องไม่ใช่การประกอบกิจการประเภทอาคารขนาดใหญ่เพื่อความสมดุลย์และกลมกลืน เนื่องจากสัดส่วนของ อาคารภายในบริเวณเป็นอาคารขนาดเล็กนอกจากนี้จะต้องไม่ใช่กิจการประเภทดึงดูดคนมาใช้บริการจำนวนมาก เนื่องจากต้องการให้บริการคนในชุมชนในบริเวณดังกล่าวเป็นหลัก เพื่อป้องกันปัญหาทางด้านต่างๆอันจะ

²⁹ ราชกิจจานุเบกษา . เล่มที่ 109 ตอนที่ 75

แผนที่ 3.14 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินตามขอบเขตผังเมืองรวมบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์

NORTH

ที่มา : แผนที่ท้ายกฎกระทรวง ฉบับที่ 116

การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

ส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน ชุมชนและสภาพแวดล้อม อีกทั้งต้องไม่เสี่ยงต่อการเกิดอันตรายทางด้านอัคคีภัย เพราะเป็นบริเวณซึ่งประกอบไปด้วยสถานที่และสิ่งอันเป็นมรดกที่มีคุณค่าของกรุงรัตนโกสินทร์

ส่วนในบริเวณที่ 12.3 12.5 12.8 ให้ใช้ประโยชน์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรม การสาธารณูปโภค สาธารณูปการเท่านั้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเดิมและดำรงรักษามรดกของชาติไว้ เนื่องจากสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณดังกล่าวเป็นของสถาบันราชการ ประกอบกับเป็นบริเวณที่เป็นศูนย์กลางและเป็นแหล่งรวมโบราณสถาน, อาคารที่มีคุณค่าของกรุงรัตนโกสินทร์

มาตรการที่เกี่ยวข้องเนื่อง

สามารถแยกออกได้เป็นมาตรการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับมาตรการควบคุมทางด้านกายภาพโดยตรงและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

โดยมาตรการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับมาตรการควบคุมด้านกายภาพโดยตรง อยู่ในหมวดของกฎหมายอาคาร ได้แก่

พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเนื่องกันคือ นับตั้งแต่การออกข้อบัญญัติ กรุงเทพมหานครเรื่องการกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง รั้วดอน เคลื่อนย้าย ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ทั้ง 3 บริเวณ จำเป็นต้องอาศัยอำนาจของกฎหมายฉบับนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นมาตรการเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ โดยผ่านทางมาตรการควบคุมทางด้านกายภาพในเรื่องของการก่อสร้างอาคาร จนกระทั่งเมื่อมีการออกมาตรการแล้วยังคงต้องใช้กฎหมายฉบับนี้ควบคู่ไปด้วยในส่วนของรายละเอียดที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง ดัดแปลงอาคาร ซึ่งปรากฏอยู่ในข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2522 ที่ออกโดยอาศัยความในมาตรา 15 แห่งพรบ.ควบคุมการก่อสร้างอาคารฉบับเก่า (พ.ศ. 2479) ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับมาตรการโดยตรง ในเรื่องของการกำหนดรายละเอียดของการก่อสร้างอาคาร แนวอาคารและระยะต่างๆ แต่ทั้งนี้จะไม่ใช้บังคับกับกรณีการก่อสร้าง ดัดแปลงห้องแถวหรือตึกแถวที่เกิดเพลิงไหม้และห้องแถวหรือตึกแถวดังกล่าวได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว

มาตรการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพื้นที่ศึกษากรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ กฎหมายในหมวดของกฎหมายอาคารเช่นกัน คือ

ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องการกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่แขวงบางขุนศรี แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย แขวงวัดอรุณ แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ และแขวงวัดกัลยาณ์ แขวงวัดหิรัญรูจี แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร³⁰ เป็นมาตรการที่มีความเกี่ยวข้องเนื่องกับพื้นที่ศึกษาเนื่องจากบริเวณที่มาตรการดังกล่าวมีผลใช้บังคับนั้นติดกับพื้นที่ศึกษา ซึ่งลักษณะทางด้านกายภาพในเรื่องของความสูงของอาคารอาจส่งผลกระทบต่อโบราณสถานต่างๆ และทัศนียภาพในพื้นที่ศึกษาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ดังนั้นจึงสมควรที่จะพิจารณาถึงมาตรการดังกล่าวด้วย

โดยเหตุผลในการประกาศใช้ข้อบัญญัตินี้ คือ เนื่องจากพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมของชาติ จึงเห็นควรที่จะคงความสวยงามและโดดเด่น

³⁰ ราชกิจจานุเบกษา . เล่มที่ 113 ตอนที่ 33 ง

เด่นขององค์พระปรมาภิไธยโดยไม่ให้มีการก่อสร้างอาคารที่มีความสูงมาดบังหรือทำลายทัศนียภาพ จึงสมควรกำหนดมาตรการควบคุมความสูงของอาคาร

สาระสำคัญ คือ การกำหนดบริเวณเพื่อการควบคุมออกเป็น 4 บริเวณ มีการควบคุมในเรื่องความสูงของอาคารที่จะก่อสร้าง ดังต่อไปนี้ โดยภายในบริเวณที่ 1 ให้มีความสูงได้ไม่เกิน 16 เมตร ภายในบริเวณที่ 2 มีความสูงได้ไม่เกิน 24 เมตร ภายในบริเวณที่ 3 มีความสูงได้ไม่เกิน 40 เมตร และภายในบริเวณที่ 4 มีความสูงได้ไม่เกิน 70 เมตร

จากข้อบัญญัติข้างต้น เห็นได้ว่าทั้ง 3 บริเวณได้รับการควบคุมสภาพการพัฒนา โดยยึดหลัก ควบคุมพร้อมกับยินยอมให้มีการพัฒนาภายใต้ข้อกำหนดในข้อบัญญัติฯ ซึ่งการควบคุมสภาพพัฒนาดังกล่าว มีการควบคุมในประเด็น ความสูง ประเภทอาคาร ขนาดอาคาร หลักการในการกำหนดเกณฑ์การควบคุมนั้น มาจากการสำรวจสภาพปัจจุบันทั้งในเรื่องของ การใช้ที่ดิน การประกอบกิจกรรม และในเรื่องของความสูงรวมถึงขนาดของอาคาร โดยจะคำนึงถึงสภาพปัจจุบันร่วมกับหลักการ ความเหมาะสมภายในบริเวณอันเป็นพื้นที่อนุรักษ์ประวัติศาสตร์ เพื่อนำมาซึ่งการพัฒนาที่เหมาะสมภายในบริเวณดังกล่าว

โดยสรุป มาตรการควบคุมทางกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ข้างต้นนั้น มีลักษณะเป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์ในการควบคุมสภาพการพัฒนาในเขตพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ให้มีสภาพการพัฒนาที่เหมาะสม เพื่อดำรงรักษาสภาพแวดล้อมรวมถึงทัศนียภาพให้สอดคล้องกับบริเวณและส่งเสริมความโดดเด่นของสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ภายในอาณาบริเวณที่เรียกว่ากรุงรัตนโกสินทร์

ตารางที่ 3.1 แสดงมาตรการควบคุมในปัจจุบันของเขตกรุงเทพมหานคร

ประเภทการใช้	รัตนโกสินทร์ ชั้นใน		รัตนโกสินทร์ ชั้นนอก			ฝั่งธนบุรีตรงข้าม กรุงเทพมหานคร		
	กลุ่ม 1	กลุ่ม 2	กลุ่ม 1	กลุ่ม 2	กลุ่ม 3	กลุ่ม 1	กลุ่ม 2	กลุ่ม 3
ที่อยู่อาศัย	☐	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
สถานที่เก็บและจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิง	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
สำนักงาน < 300 ตร. ม.	☐	☒	☒	☒	☒	☐	☒	☒
สำนักงาน > 300 ตร. ม.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒
การค้าปลีก	☐	☒	☒	☒	☒	☐	☒	☒
โรงแรม	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ภัตตาคาร < 300 ตร. ม.	☐	☒	☒	☒	☒	☐	*	☒
ภัตตาคาร 300-400 ตร. ม.	☐	☒	☐	☒	☒	☐	*	☒
ภัตตาคาร > 400 ตร. ม.	☐	☒	☐	☐	☒	☐	*	☐
โรงพยาบาล โรงมหรสพ	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐
สวนสนุก สนามกีฬา	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐
อุตสาหกรรม	☐	☐	☒	☒	☒	☐	☐	☒
สถาบันราชการ	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
ที่จอดรถ	☐	☒	☒	☒	☒	☐	☒	☐
สถานพยาบาลที่ไม่มีเตียงค้างคืนผู้ป่วย	☐	☒	☒	☒	☒	☐	☒	☒
สถานพยาบาลที่มีเตียงผู้ป่วยค้างคืน	☐	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☒
สถานศึกษาระดับประถมศึกษา	☐	☒	☒	☒	☒	☐	☒	☒
สถานศึกษาระดับอื่นๆ	☐	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☒
ศาสนสถาน	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
ตลาด	☐	☒	☐	☐	☒	☐	☐	☐
สาธารณูปการ	☐	☒	☒	☒	☒	☐	☒	☒
คลังเก็บสินค้า < 80 ตร. ม.	☐	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☒
คลังเก็บสินค้า > 80 ตร. ม.	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐
อุทยาน ฌาปนสถาน	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐
ประเภทอาคาร								
ตึกแถว	☐	☐	*	*	☒	☒	☒	*
ความสูงอาคาร								
ความสูงอาคารอนุญาต	16	16	16	16	37	16	16	16
อื่นๆ								
ป้ายขนาด < 5 ตร.ม.	☐	☒	☒	☒	☒	☐	☒	☒
ป้ายขนาด > 5 ตร.ม.	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐

อุตสาหกรรมขนาดย่อยประกอบด้วย โรงพิมพ์ พิมพ์เขียว ล้างฟิล์ม เจียระไน ซ่อมเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ ซักผ้าด้วยเครื่องจักร

 อนุญาต ไม่อนุญาต

* ปรับปรุงได้ตามเงื่อนไขกำหนด

ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร